

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ *

Υπό
Δρος ΠΟΠΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
Εύρωβουγευσοῦ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ περιορισμένη παραγωγικὴ βάση τοῦ μὴ γεωργικοῦ τομέα ἀποτελεῖ ἓνα μόνιμο χαρακτηριστικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας. Βέβαια τὰ τελευταῖα χρόνια αὐξήθηκε ἡ συμβολὴ τοῦ Δευτερογενῆ Τομέα στὴ διαμόρφωση τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐγχωρίου Προϊόντος (ΑΕΠ) ἀπὸ 25 % τὸ 1963 σὲ 36 % τὸ 1978, ἐνῶ μειώθηκε ἀντίστοιχα ἡ συμβολὴ τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος ἀπὸ 25 % τὸ 1963 σὲ 14 % τὸ 1978.

Παρὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Δευτερογενῆ Τομέα στὴ σύνθεση τῆς παραγωγῆς, τὰ βασικὰ διαρθρωτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας παραμένουν ἀμετάβλητα καὶ εἶναι : α) Τὸ σχετικὰ ψηλὸ ποσοστὸ τοῦ ἀγροτικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, β) Ἡ χαμηλὴ συμμετοχὴ τῆς βιομηχανίας στὸ ΑΕΠ. γ) Τὸ μεγάλο μέγεθος τοῦ τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν ὅπου ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας εἶναι ιδιαίτερα χαμηλὴ, καὶ δ) ἡ ψηλὴ ἐξάρτηση τῶν ἐξελίξεων τοῦ ΑΕΠ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικότερα τὴ βιομηχανία, τὸ καίριο ἐρώτημα εἶναι σὲ ποιά ἔκταση ἡ στρατηγικὴ ἀνάπτυξης τῆς χώρας μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὴν ἐκβιομηχάνιση. Μὲ ἄλλα λόγια, ἔχει δυνατότητες ἡ χώρα νὰ ἀποκτήσει μιὰ ἰσχυρὴ βιομηχανικὴ βάση ; Ἡ διεθνὴς ἐμπειρία δείχνει ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη φυσικῶν πόρων καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο περιορισμὸ, ἡ ἐκβιομηχάνιση εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα θέμα ἀναπτυξιακῆς ἐπιλογῆς καὶ πολιτικῆς βούλησης. Σὲ κάθε περίπτωσι, εἶναι

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ στηρίχθηκε στὴν εἰσήγησι πού παρουσιάστηκε στὸ Συνέδριο τοῦ ΤΕΕ, «Ἡ Βιομηχανία στὴν Ἑλλάδα», 2 - 6 Φεβρουαρίου 1981.

γεγονός αναμφισβήτητο ότι στην Ελλάδα οι δυνατότητες βιομηχανικής ανάπτυξης που προσφέρουν οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι της χώρας, ή γεωγραφική της θέση και η διεθνής αγορά μόνο σε περιορισμένη έκταση έχουν αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα. Βασικά εμπόδια στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης είναι μεταξύ άλλων τα δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας και το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί.

Παρακάτω θα διερευνηθούν τα προβλήματα και οι αδυναμίες της σημερινής δομής της Έλληνικής βιομηχανίας και θα επιχειρηθεί μια αξιολόγηση της σημασίας τους για την παραπέρα ανάπτυξη του τομέα. Πρωτοῦ ὅμως προχωρήσουμε σ' αυτό, είναι σκόπιμο να δοῦμε ποιές ήταν οι κυριότερες εξελίξεις που σημειώθηκαν στο μεταποιητικό τομέα τα τελευταία 15 χρόνια.

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1962-78: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΥΝΗΤΙΚΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μέχρι την πετρελαϊκή κρίση του 1973 και τη διεθνή ύφεση 1974 - 75, ο τομέας της μεταποίησης έχει να επιδείξει ιδιαίτερα ψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Συγκεκριμένα στην περίοδο 1963 - 73 το προϊόν αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 11,8 %, οι επενδύσεις με 12,7 % και η απασχόληση 2,38 %. Στην περίοδο 1974-78 ο ρυθμός αύξησης του προϊόντος μειώθηκε σε 5,0 %, οι επενδύσεις σημείωσαν κάμψη και η απασχόληση συνέχισε ν' αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό γύρω στο 2 %. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 1 στην περίοδο 1963-73, το 40 % της αύξησης του προϊόντος έρμηνεύεται από τις αυξήσεις στις ποσότητες του κεφαλαίου και της εργασίας ενώ το 60 % οφείλεται στην αύξηση της παραγωγικότητας. Αντίθετα στην περίοδο 1974 - 78, το 55 % της αύξησης του προϊόντος έρμηνεύεται από τις ποσοτικές αυξήσεις των συντελεστών και ιδιαίτερα της εργασίας. Η σημαντική αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας ιδιαίτερα στην περίοδο 1963 - 73, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη βελτίωση της τεχνολογίας ή όποια συνδέεται με τη μεγάλη αύξηση του κεφαλαίου ανά απασχολούμενο, που σημειώθηκε στην περίοδο αυτή.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω στην περίοδο 1963 - 73 οι επενδύσεις αυξήθηκαν πολύ ταχύτερα από την απασχόληση. Η μεγάλη αύξηση των επενδύσεων οδήγησε σε σημαντική μεγέθυνση και ανανέωση του παραγωγικού δυναμικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 80 % του μηχανολογικού εξοπλισμού του τομέα αγοράστηκε μετά το 1963 και ότι η μέση ηλικία των μηχανημάτων δεν ξεπερνά σήμερα τα 10 χρόνια¹. Στην αύξηση των επενδύσεων συνέβαλε και η ξένη επιχειρηματική

1. Νικολάου, Κ., «Ανάλυση του Παγίου Κεφαλαίου της Έλληνικής Βιομηχανίας», Αθήνα, ΚΕΠΕ, (υπό έκδοση).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Προσδιοριστικοί παράγοντες του ρυθμού αύξησης του βιομηχανικού προϊόντος *

Μεταβλητή	Μέση ετήσια αύξηση			Συμμετοχή στο ρυθμό αύξησης(%)		
	1963-73	1974-78	1963-78	1963-73	1974-78	1963-78
Προϊόν	11,8	5,8	9,2	100	100	100
Έργασία	7,8	2,1	2,2	10	26	12
Πάγιο κεφάλαιο	9,4	5,7	8,4	30	29	30
Παραγωγικότητα				60	45	58

πρωτοβουλία που από τις αρχές της 10ετίας του 60 άρχισε να δείχνει ενδιαφέρον. Οί ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά μέχρι και το 1973 ενώ μετά το 1974 παρουσίασαν απότομη κάμψη, χωρίς μέχρι σήμερα να έχουμε σοβαρές ενδείξεις για αξιόλογη ανάκαμψη. Στην περίοδο 1954 - 1978, το επενδυμένο ξένο κεφάλαιο στη βιομηχανία δεν ξεπέρασε το 7,5 % του συνολικά επενδυμένου κεφαλαίου στον τομέα. Από αυτό μόνο το 30 % ήταν κοινοτικής προέλευσης, κατά κύριο λόγο από τη Γαλλία.

Παρ' ότι για το σύνολο του τομέα το ξένο κεφάλαιο δεν ήταν σημαντική πηγή χρηματοδότησης των επενδύσεων, έπαιξε καθοριστικό ρόλο σε όρισμένους βιομηχανικούς κλάδους - κλειδιά για την ανάπτυξη του τομέα. Συγκεκριμένα το μισό περίπου του επενδυμένου ξένου κεφαλαίου κατευθύνθηκε στα βασικά μέταλλα και στην επεξεργασία πετρελαίου. Ένα άλλο 30 % αφορά επενδύσεις στη χημική βιομηχανία, στα ναυπηγεία και στις ηλεκτρικές μηχανές. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ειδικής μελέτης πάνω στο ρόλο του ξένου κεφαλαίου στη βιομη-

*Η διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων έγινε με την εκτίμηση της παρακάτω σχέσης :

$$(\overline{A/A}) = (\overline{Y/Y}) - \delta(\overline{K/K}) - (1-\delta)(\overline{L/L})$$

όπου, $\overline{Y/Y}$, $\overline{K/K}$ και $\overline{L/L}$ είναι οι ρυθμοί αύξησης του προϊόντος και των συντελεστών της παραγωγής και δ είναι η συμμετοχή του κεφαλαίου στις συνολικές άμοιβές των συντελεστών. Το δ προσεγγίστηκε με το ποσοστό συμμετοχής των κερδών στην προστιθέμενη αξία κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε.

μηχανική ανάπτυξη της χώρας¹, την περίοδο 1970 - 74 το προϊόν της μεταποίησης θα ήταν κατά μιὰ ποσοστιαία μονάδα χαμηλότερο στην περίπτωση άπουσίας των ξένων επενδύσεων. Στην ίδια περίοδο οί ξένες επιχειρήσεις εξήγαγαν τὸ μισὸ περίπου τῶν βιομηχανικῶν εξαγωγῶν τῆς χώρας καὶ συνέβαλαν σημαντικὰ στὴν ὑποκατάσταση τελικῶν προϊόντων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπασχόληση, ὁ ρόλος τους ἦταν ὀριακός. Ἀντίθετα ἦταν ἔντονα ἀρνητικὴ ἢ ἐπίπτωση τῶν ξένων επενδύσεων στὸ Ἴσοζύγιο Πληρωμῶν. Ἐκτιμήθηκε ὅτι στὴν περίπτωση άπουσίας τῶν ξένων επενδύσεων, τὸ ἔλλειμμα τοῦ Ἴσοζυγίου Πληρωμῶν στὴν περίοδο αὐτὴ θὰ ἦταν κατὰ 55 - 60 % χαμηλότερο².

Οί εξαγωγές βιομηχανικῶν προϊόντων στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβάνονται τὰ πετρελαιοειδῆ καὶ ἡμικατεργασμένα προϊόντα αὐξήθηκαν στὴν περίοδο ποὺ ἐξετάζουμε μὲ μέσο ἐτήσιο ρυθμὸ 23,7 %. Ἔτσι, ἡ συμβολὴ τους στὸ σύνολο τῶν εξαγωγῶν τῆς χώρας αὐξήθηκε ἀπὸ 14,5 % τὸ 1963 σὲ 61,3 % τὸ 1978. Στὴν ἴδια περίοδο, τὸ ποσοστὸ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ποὺ ἐξάγεται αὐξήθηκε ἀπὸ 2,4 % σὲ 14 %. Ἐπιπλέον μεταβλήθηκε εὐνοϊκὰ καὶ ἡ σύνθεση τῶν βιομηχανικῶν εξαγωγῶν μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ρόλου τῶν προϊόντων μὲ αὐξημένες ἀπαιτήσεις σὲ τεχνολογία (χημικὰ προϊόντα, βασικὰ μέταλλα, ἐπισκευὴ καὶ ναυπήγηση πλοίων) ἔναντι τῶν βιομηχανοποιημένων ἀγροτικῶν προϊόντων. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι στὴν περίοδο αὐτὴ προωθήθηκε σημαντικὰ καὶ ἡ βιομηχανικὴ ἀξιοποίηση τῶν βασικῶν ὀρυκτῶν καὶ μεταλλευμάτων τῆς χώρας (βωξίτες, λατερίτες).

Ὅσον ἀφορᾷ τὶς εἰσαγωγές, τὸ ποσοστὸ κάλυψης τῆς ἐγχώριας ζήτησης βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τὴν ἐγχώρια παραγωγή παρέμεινε στάσιμο καὶ διακυμάνθηκε γύρω στὸ 75 %. Οί ἀνάγκες τῆς χώρας σὲ τρόφιμα, ξύλο, ἐπιπλα, ποτά, ἔτοιμο ἔνδυμα, παπούτσια, κλωστοῦφαντουργικὰ προϊόντα, καὶ μὴ μεταλλικὰ ὀρυκτὰ καλύπτονται ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ τὴν ἐγχώρια παραγωγή. Σ' ὅλα τὰ ἄλλα προϊόντα ἡ ἐξάρτηση τῆς χώρας γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν της εἶναι σημαντικὴ. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐγχώρια παραγωγή παρὰ τὴν μείωση τῆς προστασίας στὸ βαθμὸ ποὺ ὑπαγόρευε ἡ Συμφωνία Συνδέσεως, διατήρησε τὴ σχετικὴ τῆς σημασία στὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας σὲ βιομηχανικὰ προϊόντα, σημαίνει κατ' ἀρχὴν, ὅτι στὸ σύνολο τοῦ τομέα δὲν ὑπῆρξε οὔτε ἀρνητικὴ οὔτε θετικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν. Ἐπιπλέον, αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ὑψηλὴ ἐξαγωγικὴ ἐπίδοση τοῦ τομέα, σημαίνει ὅτι μετὰ τὴ σύνδεση τῆς χώρας μὲ τὴν Κοινὴ Ἀγορά, τὸ 1962, βελτιώθηκε τὸ ἐπίπεδο τῆς διεθνοῦς ἀνταγωνιστικότητας τῆς

1. Περράκης, Χ., «Οί ἐπιπτώσεις τῶν Ξένων Ἰδιωτικῶν Ἐπενδύσεων στὸ Προϊόν, στὸ Ἴσοζύγιο Πληρωμῶν καὶ στὴν Ἀπασχόληση τῶν Ἀναπτυσσομένων Χωρῶν», (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Reading University, 1977, στὰ Ἀγγλικά).

2. Ἀνάλογα ἀποτελέσματα προέκυψαν καὶ γιὰ τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Τουρκία.

έλληνικῆς βιομηχανίας. Ὡστόσο μιὰ οἰκονομετρικὴ ἀνάλυση ποὺ στηρίχθηκε σὲ πίνακα Εἰσροῶν - Ἐκροῶν ἔδειξε ὅτι τὰ τελευταῖα 10 χρόνια, ὑποκατάσταση σημειώθηκε κατὰ κύριο λόγο σὲ ἐπίπεδο τελικῶν προϊόντων ἐνῶ ἡ συνεχῶς αὐξανόμενη ζήτηση ἐνδιάμεσων προϊόντων καλύφθηκε ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ εἰσαγόμενα προϊόντα¹. Αὐτὸ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα ν' αὐξηθοῦν οἱ ἀνάγκες γιὰ εἰσαγόμενες εἰσροὲς ἀνὰ μονάδα βιομηχανικοῦ προϊόντος καὶ κατὰ συνέπεια ἡ ἐξάρτηση τῆς ἀνάπτυξης ἀπὸ τὸ Ἴσοζύγιο Πληρωμῶν.

Ἄξιοσημείωτη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ μεταβολὴ στὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τοῦ Ἐξωτερικοῦ Ἐμπορίου τῆς χώρας στὴν περίοδο αὐτή. Ἐνῶ μέχρι τὸ 1973 ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ κέρδιζε συνεχῶς ἔδαφος τόσο στὶς εἰσαγωγὲς ὅσο καὶ στὶς ἐξαγωγὲς, ἀπὸ τὸ 1974 καὶ μετὰ σημειώθηκε μιὰ ἀλλαγὴ στὸ πρότυπο γεωγραφικῆς κατανομῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔμπορίου τῆς χώρας σὲ βάρος τῆς ΕΟΚ. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ διάγραμμα 1, αὐτὸ ἰσχύει τόσο γιὰ τὶς εἰσαγωγὲς - ἐξαγωγὲς βιομηχανικῶν προϊόντων ὅσο καὶ γιὰ τὶς συνολικὲς εἰσαγωγὲς - ἐξαγωγὲς τῆς χώρας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, αὐτὸ ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὴ μεγάλη αὐξηση τῶν ἐξαγωγῶν μηχανημάτων ἀπὸ τὴν Ἰαπωνία, καὶ τὴ μεγάλη αὐξηση τῆς ἐξαγωγῶν βασικῶν μετάλλων, τιμέντων καὶ μεταλλικῶν προϊόντων πρὸς τὶς χώρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

Τὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται τώρα εἶναι κατὰ πόσο θὰ μπορούσαμε στὴν περίοδο ποὺ ἐξετάζουμε νὰ εἶχαμε πετύχει ρυθμὸ αὐξησης ψηλότερο ἀπὸ αὐτὸν ποὺ πραγματοποιήθηκε ; Ἄν ναι, ποιοὶ παράγοντες ἐμπόδισαν τὴν πραγματοποίησή του ;

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς προσφορᾶς, στὴν περίοδο 1962 - 1978 δὲν ὑπῆρξαν ση-
τικοὶ περιορισμοὶ στὴν αὐξηση τῶν ἐπενδύσεων καὶ τοῦ προϊόντος. Ἀντίθετα ἡ
τεχνολογία καὶ ἡ προσφορὰ συντελεστῶν ἐπέτρεπαν μεγαλύτερη αὐξηση τοῦ προϊ-
όντος, ἀπὸ αὐτὴ ποὺ πραγματοποιήθηκε κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες ζήτησης ποὺ ἴ-
σχυσαν στὴν περίοδο αὐτή. Συγκεκριμένα, ἡ τεχνολογία στὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ
στὶς περισσότερες ἀναπτυσσόμενες χώρες δὲν παράγεται στὴ χώρα, ἀλλὰ εἰσά-
γεται— στὶς περισσότερες περιπτώσεις χωρὶς κὰν νὰ προσαρμόζεται στὰ ἑλλη-
νικὰ δεδομένα— καὶ μπορεῖ ἐπομένως νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἐξωγενὴς μεταβλητὴ στὴ
διαδικασία τῆς ἐκβιομηχάνισης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἡ ἐπάρκεια κεφαλαίων
γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἐπενδύσεων, στὴν Ἑλλάδα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, καθορί-
ζεται ἀπὸ τὶς δυνατότητες αὐτοχρηματοδότησης καὶ ἀπὸ τὴν μακροπρόθεσμη τρα-
πεζικὴ πίστη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν αὐτοχρηματοδότηση, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ μέση ἀπό-

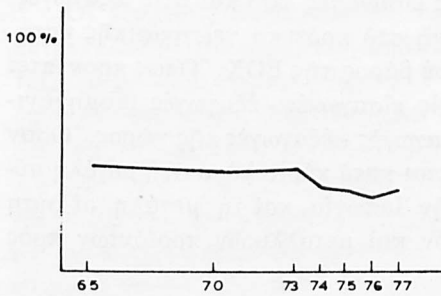
---

1. Πανεθυμητάκης, Α., «Τὰ Δύο Κενὰ καὶ ἡ Ὑποκατάσταση Εἰσαγωγῶν : Ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδας» (ἀδημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβή, Brunnel University, 1974, στὰ Ἀγγλικά).

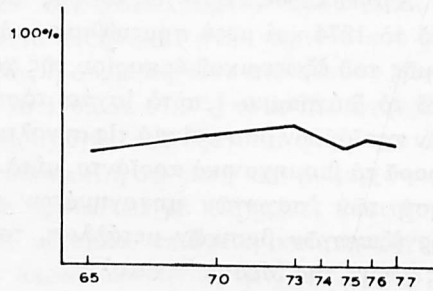
Διάγραμμα 1

Ποσοστό συμμετοχής των χωρών της Ε.Ο.Κ.
στις εισαγωγές και εξαγωγές της Ελλάδας
1965 — 1977

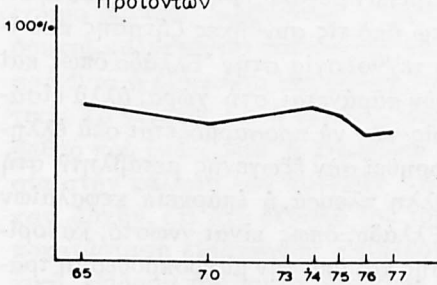
Α. Σύνολο Εισαγωγών

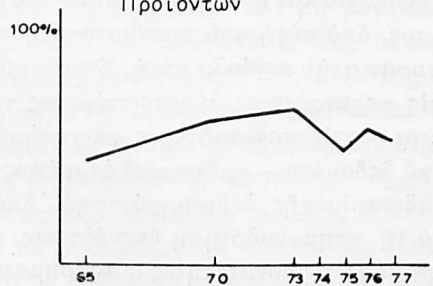
Β. Σύνολο Έξαγωγών

Α. Εισαγωγές Βιομηχανικών Προϊόντων

Β. Έξαγωγές Βιομηχανικών Προϊόντων

δοση κεφαλαίου δίνει μιὰ προσεγγιστική τιμή τῶν ἀποταμιεύσεων τοῦ τομέα, τὸ ἔτος 1969 γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουμε στοιχεῖα, ὁ λόγος τῶν κερδῶν πρὸς τὸ πάγιο κεφάλαιο τῆς βιομηχανίας ἦταν περίπου 30 %. Ἐὰν συγκρίνουμε τὴν τιμὴ αὐτὴ μὲ τὸ ποσοστὸ τῶν ἐπενδύσεων στὸ πάγιο κεφάλαιο, ποὺ ἦταν 9 %, προκύπτει ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῶν ἐπενδύσιμων πόρων τοῦ τομέα διοχετεύθηκε σὲ ἄλλες χρήσεις¹. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τραπεζικὴ χρηματοδότηση, τὰ κριτήρια γιὰ τὴν χορήγηση μακροπροθέσμων τραπεζικῶν δανείων ὅπωςδήποτε ἀποθάρρυναν τὴν ἀνάληψη ἐπενδυτικῶν πρωτοβολιῶν κυρίως ἀπὸ ἐπιχειρηματίες ποὺ δὲν διέθεταν ἐλαρκεῖς ἐμπράγματα ἀσφάλειες, Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ μακροπρόθεσμη τραπεζικὴ πίστη στὴν Ἑλλάδα ἔχει παίξει — σ' ἓνα τουλάχιστο βαθμὸ — περιοριστικὸ ρόλο. Βέβαια ἡ ἐπίσημη ἄποψη εἶναι ὅτι στὴν περίοδο αὐτὴ ὁ περιοριστικὸς παράγοντας στὴν ἀνάπτυξη ἦταν ἡ ἔλλειψη ζήτησης γιὰ παραγωγικὲς ἐπενδύσεις καὶ ὄχι ἡ ἀνεπάρκεια ἐπενδυτικῶν πόρων^{2, 3}.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὴν προσφορὰ ἐργασίας, ἡ βιομηχανικὴ ἀπασχόληση θὰ μπορούσε νὰ αὐξάνει μὲ ρυθμὸ ταχύτερο ἀπ' αὐτὸν ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν τελευταία 15ετία. Συγκεκριμένα στὴν περίοδο 1961 - 77, ἡ προσφορὰ ἐργασίας στὸν ἀστικὸ τομέα αὐξήθηκε μὲ μέσο ἐτήσιο ρυθμὸ 2,5 %. Ἐὰν τὰ 650 χιλιάδες περίπου οἰκονομικῶς ἐνεργὰ ἄτομα ποὺ μετανάστευσαν στὴν περίοδο αὐτὴ εἶχαν προστεθεῖ στὸν ἀστικὸ τομέα, ἡ μέση ἐτήσια αὐξηση τῆς προσφορᾶς ἐργασίας θὰ ἦταν 4,5 %. Ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω ἡ αὐξηση τῆς βιομηχανικῆς ἀπασχόλησης δὲν ξεπέρασε τὸ 2 %.

Μὲ βάση τὰ παραπάνω μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ ὁ δυνητικὸς ρυθμὸς αὐξησης τοῦ προϊόντος (ϵ_{Δ}) ἀπὸ τὴ σχέση :

$$\epsilon_{\Delta} = \frac{\alpha_E \lambda + \rho}{1 - \alpha_K}$$

ὅπου α_E καὶ α_K εἶναι οἱ ἐλαστικότητες παραγωγῆς ὡς πρὸς τὴν ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιο, λ εἶναι ἡ δυνητικὴ μέση ἐτήσια αὐξηση τῆς προσφορᾶς ἐργασίας

1. Νικολάου, Κ., «Οἰκονομίες Μεγέθους στὴν Ἑλληνικὴ Βιομηχανία», Ἀθήνα, ΚΕΠΕ, 1980.

2. Ζολώτας, Ξ., «Νομισματικὴ Ἴσορροπία καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις», Τράπεζα Ἑλλάδος, Ἀθήνα, 1964.

3. Ellis, S.H., Ψηλός, Δ., Westabee, R., καὶ Νικολάου Κ., «Τὸ Βιομηχανικὸ Κεφάλαιον εἰς τὴν Ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας» ΚΕΠΕ, Οἰκονομικαὶ Μονογραφίαι, ἀρ. 8, Ἀθήνα, 1965.

καί ρ ή αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας¹. Ἀπό τήν ἐκτίμηση αὐτῆς τής σχέσης προέκυψε ὅτι στήν περίοδο 1963 - 73 ὁ δυνητικός ρυθμός αύξησης τοῦ προϊόντος ἦταν 15 % ἀντί 11,8 % πού πραγματοποιήθηκε καί στήν περίοδο 1963 - 78, 13 % ἀντί 9,2 % (Πίνακας 1).

Ἀντίθετα ἀπό τήν προσφορά, ἡ ἐξέλιξη τής ζήτησης καθόρισε σέ μεγάλο βαθμό τήν ἐξέλιξη τοῦ βιομηχανικοῦ προϊόντος. Ἐπιπλέον, σχετική οἰκονομετρική μελέτη, ἔδειξε ὅτι ὁ βασικός μοχλός αύξησης τῶν ἐπενδύσεων καί ἐπομένως τοῦ προϊόντος στήν περίοδο αὐτή ἦταν οἱ ἐξαγωγές, ἐνῶ ἡ ἐξέλιξη τής ἐσωτερικῆς ζήτησης ἔπαιξε λιγότερο σημαντικό ρόλο². Ἀναμένεται ὅτι καί στό μέλλον ἡ ἀνάπτυξη τοῦ μεταποιητικοῦ προϊόντος θά ἐξαρτηθεῖ σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τήν διεύρυνση τῶν δυνατοτήτων τοποθέτησης ἑλληνικῶν προϊόντων στήν ἐγχώρια καί διεθνή ἀγορά. Δεδομένου ὅμως ὅτι στά περισσότερα προϊόντα ἡ συμμετοχή τῶν ἑλληνικῶν ἐξαγωγῶν στίς διεθνεῖς ἀγορές εἶναι ὀριακή, τόσο ἡ αύξηση τῶν ἐξαγωγῶν ὅσο καί ἡ διαφύλαξη τής θέσης τής ἐγχώριας παραγωγῆς στήν ἑλληνική ἀγορά θά ἐξαρτηθοῦν σέ τελευταία ἀνάλυση ἀπό τίς συνθήκες τής προσφοράς. Τό μέλλον δηλαδή τής ἑλληνικῆς βιομηχανίας θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τήν προσαρμοστικότητα τής προσφοράς στήν ἐξέλιξη τῶν καταναλωτικῶν προτύπων καί τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν κόστους. Καί ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ προσαρμοστική ἱκανότητα τοῦ τομέα εἶναι μεταξύ ἄλλων, συνάρτηση τῶν δομικῶν χαρακτηριστικῶν του. Ἐδῶ, θά διερευνηθεῖ κατὰ πόσο ἡ σημερινή δομή τής ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἱκανοποιεῖ τίς ἀναγκαῖες συνθήκες αὐτοδύναμης καί ταχύρρυθμης ἀνάπτυξης.

3. ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Παρά τοὺς ψηλοὺς ρυθμοὺς αύξησης πού σημειώθηκαν στήν περίοδο πού ἐξετάζουμε, τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τής Μεταποίησης στό ΑΕΠ (1978 : 21,5%) ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει χαμηλὸ ὄχι μόνον σέ σύγκριση μὲ χῶρες πού βρίσκονται σέ ἀνάλογο ἐπίπεδο ἀνάπτυξης, ὅπως ἡ Ἰσπανία (29 %), ἡ Πορτογαλία (36 %) καί ἡ Ἰρλανδία (24 %) ἀλλὰ σέ σύγκριση μὲ λιγότερο ἀναπτυγμένες χῶρες ὅπως εἶναι ἡ Τουρκία (23 %). Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι ὅταν μιλάμε γιὰ τήν ἑλληνική βιομηχανία ἀναφερόμαστε σέ πολὺ μικρὰ μεγέθη. Συγκεκριμένα τὸ 1976 τὸ προϊόν τής μεταποίησης (Προστιθεμένη Ἀξία) δὲν ξεπέρασε τὰ

1. Ἡ σχέση αὐτή ἰσχύει μὲ τήν προϋπόθεση μοναδιαίας ἐλαστικότητας ὑποκατάστασης τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς.

2. Παπαντωνίου Ι., «Ἐξωτερικὸ Ἐμπόριο καί Βιομηχανικὴ Ἀνάπτυξη : Ἑλλάς καί ΕΟΚ», Cambridge Journal of Economics 1979, 3, 33 - 48.

4 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ η χώρα εισήγαγε βιομηχανικά προϊόντα ίσης περίπου αξίας με το συνολικό προϊόν της μεταποίησης (ΠΑ) για να καλύψει ανάγκες της εσωτερικής αγοράς. Από την άλλη πλευρά, οι εξαγωγές δεν ξεπέρασαν το 1,5 δισεκ. δολάρια. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 2, τον ίδιο χρόνο, η Δανία με μισό πληθυσμό από τον ελληνικό παράγαγε προϊόν 2,5 φορές μεγαλύτερο, πραγματοποίησε 5πλάσιες εξαγωγές και κάλυψε με τα έσοδα από εξαγωγές το 61 % των δαπανών της για εισαγωγές. Η Ολλανδία με πληθυσμό 1,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής βιομηχανίας σε σύγκριση με όρισμένες χώρες της Κοινής Αγοράς, 1976.

Χώρα	Πληθυσμός*	Αξία σε εκατ. δολάρια					
		Δείκτης Έλλάς=100	Προϊόν	Δείκτης Έλλάς=100	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Σχέση εξαγ. - εισαγωγών
Έλλάς	9.167	100,0	3.889	100,0	1.355	3.887	34,9
Δανία	5.073	55,3	9.855	253,4	5.085	8.383	60,7
Όλλανδία	13.770	150,2	20.976	539,4	22.316	23.123	96,5

*Σε χιλιάδες

Πηγή: OECD, Labour Statistics 1977

OECD, National Account Statistics 1977.

φορές μεγαλύτερο από τον Ελληνικό, παράγαγε προϊόν 5 φορές ψηλότερο, πραγματοποίησε 22πλάσιες εξαγωγές και κάλυψε με τα έσοδά της από εξαγωγές το σύνολο σχεδόν των δαπανών της για εισαγωγές.

Το μικρό μέγεθος του μεταποιητικού τομέα αποτελεί σοβαρή διαρθρωτική αδυναμία της Ελληνικής Οικονομίας και οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι στην Ελλάδα η διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου στη βιομηχανία προσέκρουσε σε σοβαρά εμπόδια και κυρίως στη χαμηλή αποδοτικότητα και στο ψηλό επιχειρηματικό κίνδυνο των βιομηχανικών επενδύσεων σε σχέση με άλλους τομείς της οικονομίας, όπως ένδεικτικά αναφέρονται η αγορά γης, οι κατασκευές και το εισαγωγικό εμπόριο. Οι προσπάθειες που έγιναν στο παρελθόν για τη βελτίωση της

ἀποδοτικότητα τῶν βιομηχανικῶν ἐπενδύσεων μὲ τὴν παροχὴ κινήτρων καὶ τὴ διατήρηση τῶν μισθῶν σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα μόνο ὀριακὲς βελτιώσεις ἐπέφεραν στὴ θέση τῆς μεταποίησης ἔναντι τῶν ἄλλων τομέων ψηλῆς ἀποδοτικότητας. Ἔτσι, ἡ διοχέτευση κεφαλαίων στὴ μεταποίηση παρέμεινε περιορισμένη μὲ ἀποτέλεσμα τὸ 1977 ἡ συμμετοχὴ τῆς μεταποίησης στὴ σύνθεση τῶν ἐπενδύσεων νὰ μὴν ξεπερνᾷ τὸ 17 %.

Τὸ σημερινὸ ἐπίπεδο βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας θέτει πρὶν ἀπ' ὅλα ποσοτικὰ προβλήματα. Ἐὰν δὲν αὐξηθεῖ ὁ ὄγκος τοῦ ἐπενδυμένου κεφαλαίου στὴ βιομηχανία, κάθε προσπάθεια ποιοτικῆς βελτίωσης θὰ προσκρούσει σὲ ποσοτικὲς ἀνεπάρκειες. Ἡ μικρὴ συμμετοχὴ τῆς βιομηχανίας στὴ διαμόρφωση τοῦ ΑΕΠ σημαίνει μεγάλο ἄνοιγμα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἴσοζυγίου, ψηλὸ περιεχόμενο σὲ εἰσαγωγὲς τῆς ὀριακῆς δαπάνης, ἀδυναμία ἐκμετάλλευσης οἰκονομῶν μεγέθους καὶ περιορισμένη ἰκανότητα ἔρευνας καὶ εἰσαγωγῆς καινοτομιῶν στὶς μεθόδους παραγωγῆς, τὸ εἶδος τοῦ προϊόντος καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τοῦ τομέα. Ἐπιπλέον, τὸ μικρὸ μέγεθος τοῦ τομέα ἐμποδίζει καὶ τὴν ἄσκηση ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς ποὺ νὰ εἶναι συμβιβαστὴ μὲ τὸ μακροχρόνιο οἰκονομικὸ συμφέρον τῆς χώρας. Λόγω τοῦ μικροῦ μεγέθους τῆς ἢ βιομηχανίας, παρὰ τὶς μεγάλες διασυνδέσεις τῆς μὲ τοὺς ἄλλους τομεῖς, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει βασικὸ μοχλὸ ἀναθέρμανσης ὁλόκληρης τῆς οἰκονομίας. Ἐξάλλου, ἡ μεγάλη τῆς ἐξάρτηση ἀπὸ τὶς κατασκευὲς περιορίζει σημαντικὰ τὶς δυνατότητες ἐφαρμογῆς μιᾶς συγκυριακῆς πολιτικῆς ποὺ νὰ συμβάλλει συγχρόνως στὴν ἀναδιάρθρωση τῆς οἰκονομίας πρὸς τὶς ἐπιθυμητὲς κατευθύνσεις, δηλαδὴ στὴ μείωση τῆς σχετικῆς σημασίας τοῦ τομέα τῶν κατασκευῶν καὶ στὴν ἐνίσχυση τοῦ ρόλου τῆς βιομηχανίας.

4. Ο ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

Στὶς προηγμένες χώρες ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου συνδέθηκε ὀργανικὰ μὲ τὴν ἐκβιομηχάνιση καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζήτησης βιομηχανικῶν προϊόντων στὴν ἐγχώρια καὶ τὴ διεθνή ἀγορά. Ἀντίθετα, στὴν Ἑλλάδα, τὸ ἐμπόριο ἀναπτύχθηκε πάνω σὲ μιὰ ἀδύνατη παραγωγικὴ βάση τῆς οἰκονομίας. Ἔτσι, ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς βήματα, ἡ βιομηχανία προσανατολίσθηκε ἀναγκαστικὰ στὴν ὅσο γίνεται ταχύτερη ὑποκατάσταση ἑνὸς ἤδη σημαντικοῦ ὄγκου εἰσαγομένων προϊόντων, κυρίως καταναλωτικῶν, ποὺ ἡ ζήτησή τους αὐξανόταν μὲ γρήγορο ρυθμὸ. Στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ προτύπου ἀνάπτυξης, οἱ περισσότεροι Ἕλληνες βιομήχανοι περιορίστηκαν στὴν παραγωγή προϊόντων ποὺ εἶχαν φτάσει διεθνῶς στὴν ὄριμη φάση τοῦ κύκλου ζωῆς τους καὶ δὲν πρόσφεραν δυνατότητες πραγματοποίησης σημαντικῶν κερδῶν παρὰ μόνο κάτω ἀπὸ καθεστῶς παροχῶν καὶ προστασίας τῆς ἐγχώριας ἀγορᾶς. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο, κατ'ἀρχήν, ἦταν φυσικὸ οἱ φορεῖς βιομηχανικῆς

ανάπτυξης να προέλθουν κυρίως από τις τάξεις των εμπόρων. Αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη μιᾶς βιομηχανικής πολιτικής με σαφή μακροχρόνιο προσανατολισμό, είχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ στραφεῖ ἡ παραγωγή κατὰ κύριο λόγο σὲ κλάδους ποὺ παρουσίαζαν δυνατότητες εὐκόλου καὶ γρήγορου κέρδους. Ἐπιπλέον, ἡ προστασία τῆς ἐγχώριας ἀγορᾶς ἀντὶ νὰ παίξει κατευθυντήριο ρόλο καὶ νὰ προσανατολίσει τὴν παραγωγή σὲ κλάδους ποὺ θὰ ἐξασφάλιζαν τὸ μακροχρόνιο οἰκονομικὸ συμφέρον τῆς χώρας, ἐρχόταν κάθε φορὰ νὰ στηριξεῖ μιὰ ὑφιστάμενη κατάσταση.

Ὁ ἐμπορικὸς τρόπος σκέψης τῶν φορέων βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης, ὁ ἔντονος προσανατολισμὸς τῆς ἀνάπτυξης πρὸς τὴν ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν καὶ ἡ ψηλὴ ἀλλὰ μὴ ὀρθολογικὴ προστασία, ἐπέδρασαν προσδιοριστικὰ στὴ διάρθρωση τῆς μεταποίησης καὶ ἀποτελέσαν τὴ ρίζα πολλῶν ἀπὸ τὶς ἐγγενεῖς ἀδυναμίες τοῦ τομέα. Εἰδικότερα, ὁ προσανατολισμὸς τῆς μεταποιητικῆς παραγωγῆς ποὺ διαμορφώθηκε κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἀποτελεῖ σήμερα τροχοπέδη γιὰ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ τομέα.

4.1. Ἡ σύνθεση τοῦ προϊόντος

Ἡ διάρθρωση τῆς παραγωγῆς παρουσιάζει μεγάλη συγκέντρωση σὲ παραδοσιακοὺς κύκλους τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, ἐνῶ ἔχει καθυστερήσει σημαντικὰ ἡ ἀνάπτυξη τῶν μηχανολογικῶν κλάδων ποὺ ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς ἐκβιομηχάνισης. Ἡ ἐξάρτηση τῆς χώρας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς σὲ μηχανές, μηχανήματα, ἠλεκτρικὰ καὶ ἠλεκτρονικὰ προϊόντα καὶ μεταφορικὰ μέσα ξεπερνάει τὸ 60 %. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ σχετικὰ ἀναπτυγμένοι κλάδοι τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας χαρακτηρίζονται ἀπὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἐξειδίκευσης τῆς παραγωγῆς τους. Κατ' ἀρχὴν, παράγεται μιὰ πληθώρα παραδοσιακῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Λόγω τῆς ψηλῆς προστασίας καὶ τοῦ μικροῦ μεγέθους τῆς ἐγχώριας ἀγορᾶς, ἡ διαφοροποίηση τῶν προϊόντων αὐτῶν εἶναι πολὺ ψηλὴ καὶ τὰ προϊόντα ποὺ παράγονται εἶναι χαμηλῆς ποιότητας. Ἐπιπλέον ἡ ζήτησή τους χαρακτηρίζεται ἀπὸ χαμηλὴ ἐλαστικότητα εἰσοδήματος καὶ ψηλὴ ἐλαστικότητα τιμῶν. Ἡ παραγωγή μοντέρνων καταναλωτικῶν προϊόντων κυρίως ἠλεκτρικῶν συσκευῶν καὶ ὀρισμένων χημικῶν προϊόντων — ἀποτελεῖ σχετικὰ νέα δραστηριότητα, καὶ ἐλέγχεται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ πολυεθνικὲς ἐταιρεῖες. Θὰ πρέπει ἐπὶ πλέον, νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἡ παραγωγή περιορίζεται κατὰ κύριο λόγο σὲ συναρμολόγηση προϊόντων ἀπὸ εἰσαγόμενα μέρη, πράγμα ποὺ ἀποστερεῖ τὴ χώρα ἀπὸ τὴ δυνατότητα ἀπόκτησης τεχνολογικῆς βάσης. Τὸ 1977 τὰ παραδοσιακὰ καὶ τὰ μοντέρνα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ συμμετεῖχαν μὲ 70 % στὴ διαμόρφωση τῆς προστιθεμένης ἀξίας τοῦ μεταποιητικοῦ τομέα.

Ἡ μεγάλη ἄνοδος τῆς κατασκευαστικῆς δραστηριότητος στὴν Ἑλλάδα με-

τὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον, ἀποτέλεσε μοχλὸς ἀνάπτυξης γιὰ ὀρισμένους ὑποκλάδους τῆς χαλυβουργίας, τῶν μεταλλικῶν προϊόντων, τῶν μὴ μεταλλικῶν ὀρυκτῶν καὶ τῆς βιομηχανίας ξύλου ποὺ συγκεντρώνεται ὁμως στὴν παραγωγὴ τεχνολογικὰ ἀπλῶν προϊόντων. Αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραπάνω κλάδων, ποὺ τὸ 1977 συμμετεῖχαν μὲ 15 % στὴ διαμόρφωση τοῦ μεταποιητικοῦ προϊόντος, ὀδήγησε σὲ μεγάλη ἐξάρτηση τοῦ τομέα ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος.

Ἡ κατασκευὴ μηχανῶν, μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων ποὺ τὸ 1977 συμμετεῖχε μὲ 5 % στὴ συνολικὴ προστιθεμένη ἀξία τοῦ τομέα, ἀποτελεῖ ἀκόμα νηπιακὸ κλάδο. Ἐπίσης περιορισμένη ἔχει παραμείνει ἡ βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου τῆς χώρας, μὲ ἐξάιρεση τοὺς βωξίτες καὶ τοὺς λατερίτες. Γενικὰ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταλλουργίας στὴν Ἑλλάδα εἶναι πολὺ περιορισμένη σὲ σχέση μὲ τὶς δυνατότητες ποὺ προσφέρουν τὰ γνωστὰ καὶ πιθανὰ ἀποθέματα σὲ ὀρυκτὰ καὶ μεταλλεύματα. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ μεταλλουργία στὴν Ἑλλάδα περιορίζεται στὴν παραγωγὴ ἀλουμίνης, ἀλουμινίου, σιδηρονικελίου καὶ λίγου μολύβδου. Ἐπιπλέον, ἡ παραγωγὴ συγκεντρώνεται στὰ πρῶτα στάδια βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας, δεδομένου ὅτι τὸ ξένο κεφάλαιο ποὺ παίζει καθοριστικὸ ρόλο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κλάδου αὐτοῦ, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴ ἐνδιαφέρεται γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη κάθετη διάρθρωση τῆς παραγωγῆς μέσα στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ νὰ στοχεύει περισσότερο σὲ μιὰ ὀργανικὴ σύνδεση τῶν ἀρχικῶν σταδίων βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας στὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ἐπόμενα ἀναπτυγμένα στάδια ἐπεξεργασίας στὶς χώρες προέλευσης τοῦ κεφαλαίου. Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι καὶ ἡ περιορισμένη ποσότητα ἀλουμίνης ποὺ παράγεται στὴν Ἑλλάδα δὲν ἀξιοποιεῖται ἐξ ὀλοκλήρου γιὰ τὴν παραγωγὴ ἀλουμινίου ἀλλὰ ἀντίθετα ἕνα σημαντικὸ μέρος ἐξάγεται.

Ἡ σημερινὴ σύνθεση τῆς παραγωγῆς στοὺς περισσότερους κλάδους χαρακτηρίζεται γενικὰ ἀπὸ ἐλλειπὴ κάθετη ὀλοκλήρωση τῆς παραγωγικῆς τοῦ διαδικασίας. Ἐλάχιστοι κλάδοι ὅπως ἡ κλωστοῦφαντουργία καὶ τὸ ἔτοιμο ἔνδυμα ἔχουν ἀναπτυχθεῖ σὲ ὅλη τὴν κλίμακα τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας δηλαδὴ ἀπὸ τὰ πρῶτα μέχρι τὰ τελευταῖα στάδια τῆς παραγωγῆς. Ἀντίθετα, στοὺς περισσότερους κλάδους, ἡ παραγωγὴ περιορίζεται στὰ ἀρχικὰ καὶ στὶς περισσότερες περιπτώσεις στὰ τελικὰ στάδια. Ἔτσι τὸ πρόβλημα τῆς περιορισμένης παραγωγικῆς βάσης λόγω τοῦ μικροῦ μεγέθους τοῦ μεταποιητικοῦ τομέα στὰ πλαίσια τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ἐπιδεινώνεται ἀπὸ τὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἐμβάθυνσης τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη «παραγωγικῆς ἐνδοχώρας». Τὰ μεγάλα κενὰ ποὺ παρουσιάζει ἡ βιομηχανικὴ μας διάρθρωση δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐκμετάλλευση ἐσωτερικῶν οἰκονομιῶν μὲ ἀποτέλεσμα, ὅπως ἐπισημάνθηκε πρὸ πάντων, νὰ αὐξηθοῦν οἱ ἀνάγκες σὲ εἰσαγόμενες εἰσροὲς γιὰ τὴν παραγωγὴ κάθε πρόσθετης μονάδας βιομηχανικοῦ προϊόντος. Ἔτσι, εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ ποὺ χαρακτη-

ριστικά έχει ειπωθεί ότι «κάθε προσπάθειά μας να ενισχύσουμε την οικονομία μας ωφελεί πρώτα απ' όλα τα εισαγωγικό εμπόριο».

4.2. Μεταβολές στη διάρθρωση της παραγωγής

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1963 - 78 δέν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στα ποσοστά συμμετοχής των διαφόρων βιομηχανικών κλάδων (Πίνακες 3 και 4, Διάγραμμα 2). Ωστόσο υπήρξαν όρισμένες ένδειξεις διαρθρωτικών αλλαγών που θα πρέπει να σημειωθούν. Σε όρισμένους παραδοσιακούς κλάδους όπως τρόφιμα, έτοιμο ένδυμα, έπιπλα παρουσιάζεται μιá έλαφρά μείωση τόσο στην άπασχόληση όσο και στο προϊόν. Σε άλλους επίσης παραδοσιακούς κλάδους, όπως ποτά και κλωστοϋφαντουργία ή σχετική τους σημασία παρέμεινε σταθερή ή παρουσίασε έλαφρά αύξηση. Από την άλλη πλευρά οί κλάδοι παραγωγής μοντέρνων καταναλωτικών αγαθών, ενώ παρουσίασαν αύξηση της συμμετοχής τους στην άπασχόληση, ή σχετική τους σημασία στο προϊόν μειώθηκε. Οί κλάδοι που κέρδισαν σημαντικά έδαφος στην περίοδο αυτή είναι τα πλαστικά, τα χημικά και τα βασικά μέταλλα.

Θά πρέπει να τονιστεί ότι οί μεταβολές που σημειώθηκαν πιό πάνω είναι όριακές. Από την άνάλυση των στοιχείων έπισημαίνεται ή άπουσία ουσιαστικής μεταβολής στη σύνθεση του προϊόντος. Η αύξηση της παραγωγής σχεδόν στο σύνολό της άκολούθησε το ίδιο πρότυπο. Αντίθετα ή σχεδίαση και ή άνάπτυξη νέων προϊόντων έλάχιστα προωθήθηκε από τις βιομηχανικές έπιχειρήσεις. Έξάλλου, ή πολιτική βιομηχανικών επενδύσεων που ίσχυσε μέχρι σήμερα, στερείτο σαφούς προσανατολισμού σχετικά με την έπιθυμητή σύνθεση των επενδύσεων και απέβλεπε κατά κύριο λόγο στη διόγκωσή τους στο σύνολο του τομέα. Έτσι, έλάχιστα συνέβαλε στην άλλαγή του προσανατολισμού της παραγωγής. Μέχρι σήμερα δέν ύπάρχει ένα γενικό πλαίσιο (master plan) για το ποιá είναι ή κλαδική διάρθρωση του τομέα που εξασφαλίζει το μακροχρόνιο οικονομικό συμφέρον της χώρας.

4.3. Η σύνθεση της παραγωγής και τα καταναλωτικά πρότυπα

Η άλλαγή των καταναλωτικών προτύπων στην έγχώρια και διεθνή άγορά, ή πετρελαϊκή κρίση, ή αύξηση των μισθών και οί τεχνολογικές εξελίξεις έχουν έπιδράσει σημαντικά στο «περιβάλλον» μέσα στο όποιο λειτουργεί ή έλληνική βιομηχανία. Επίσης, ή ένταξη στην Κοινή Άγορά πρόκειται να αλλάξει ριζικά το «βίότοπο» των έλληνικών επιχειρήσεων. Σε πείσμα όλων αυτών των εξελίξεων ό προσανατολισμός της παραγωγής εξακολουθεί να παραμένει ό ίδιος. Σ' αυτό το σημείο, ιδιαίτερη σημασία έχει ή άλλαγή των καταναλωτικών προτύπων. Συγ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Σύνθεση τής Βιομηχανικής Άπασχόλησης και Μεταβολής στίν Περίοδο 1963-78.

Κλάδοι	Ποσοστά συμμετοχής			Μέση ετήσια αύξηση του ποσοστού συμμετοχής		
	1963	1973	1978	1963-73	1973-78	1963-78
20 Τρόφιμα	15,8	14,8	14,0	-0,7	-1,1	-0,8
21 Ποτά	1,8	2,0	1,9	1,1	-1,0	0,4
22 Καπνός	3,5	1,5	1,4	-8,1	-1,4	-5,9
23 Κλωστοϋφαντουργία	11,7	11,3	11,6	-0,3	0,7	0,1
24 Έτοιμο ένδυμα και ύποδήματα	13,0	11,9	14,8	-2,2	1,8	0,9
25 Ξύλο και φελλός	4,9	5,7	5,9	-0,3	-3,0	-1,2
26 Έπιπλα	4,7	4,9	4,5	0,9	-0,8	0,3
27 Χαρτί	1,6	1,3	1,3	0	4,2	1,4
28 Έκτυπώσεις-Έκδόσεις	2,7	2,6	2,6	-0,4	0	-0,3
29 Δέρμα	2,1	2,2	2,3	0,5	0,9	0,6
30 Προϊόντα από έλαστικό και πλαστική ύλη	1,6	2,6	2,9	5,0	2,2	4,0
31 Χημικά προϊόντα	2,6	3,3	3,9	2,4	3,4	2,7
32 Πετρελαιοειδή	0,3	0,6	0,7	7,2	3,1	5,8
33 Μή μεταλλικά όρυκτά	5,8	6,2	5,9	0,7	-1,0	0,1
34 Βασικά μέταλλα	0,5	1,3	1,5	10,0	2,9	7,6
35 Μεταλλικά προϊόντα	8,0	7,9	8,1	-0,1	0,5	0,1
36 Μή ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	3,2	3,9	3,3	2,0	-3,3	0,2
37 Έλεκτρικές μηχανές και συσκευές	2,8	5,0	4,5	6,0	-2,1	3,2
38 Μεταφορικά μέσα	7,2	8,7	9,4	1,9	1,6	1,8
39 Λοιπά προϊόντα	1,7	2,0	1,7	1,6	-3,2	0
Σ ύ ν ο λ ο	100,0	100,0	100,0			

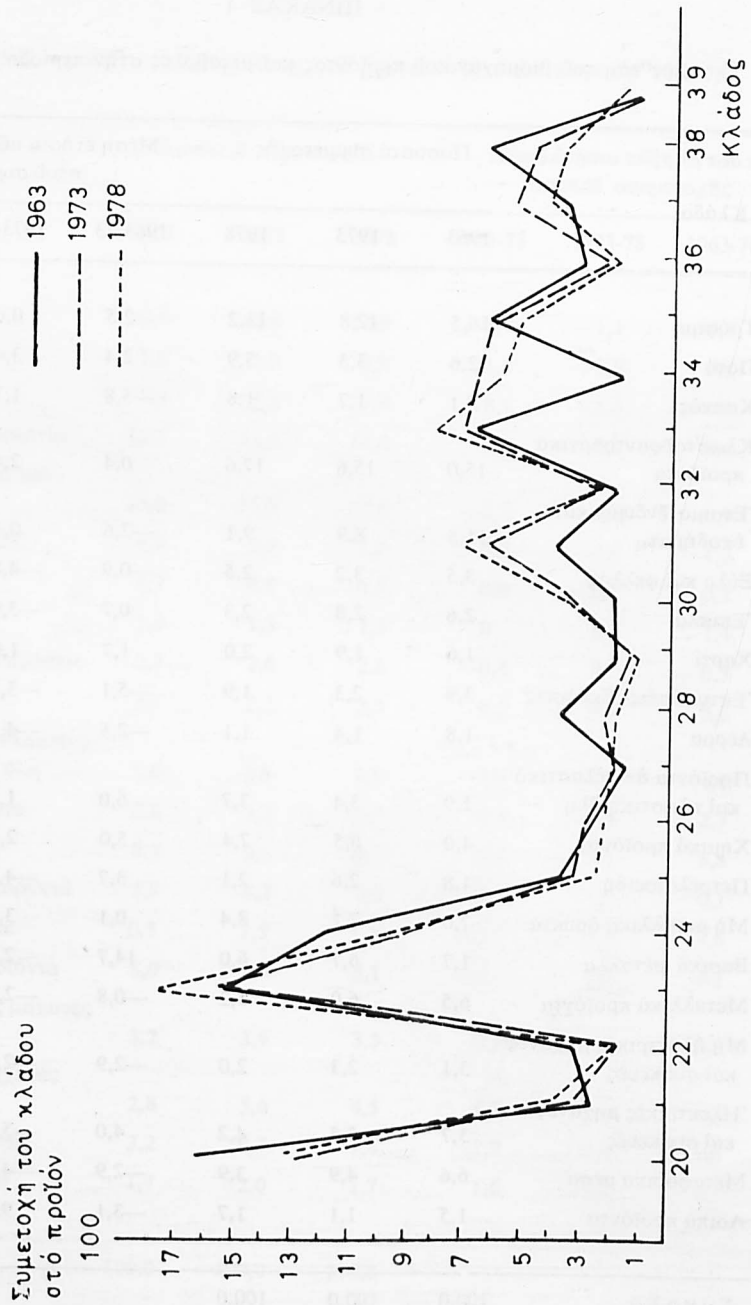
ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Σύνθεση του βιομηχανικού προϊόντος και μεταβολές στην περίοδο 1963-78.

Κλάδοι	Ποσοστά συμμετοχής			Μέση ετήσια αύξηση του ποσο- στου συμμετοχής		
	1963	1973	1978	1963-73	1973-78	1963-71
20 Τρόφιμα	16,5	12,8	13,2	-2,5	0,6	-1,5
21 Ποτά	2,6	3,3	3,9	2,4	3,4	2,7
22 Καπνός	3,1	1,7	1,8	-5,8	1,1	-3,6
23 Κλωστούφαντουργικά προϊόντα	15,0	15,6	17,6	0,4	2,4	1,1
24 Έτοιμο ένδυμα και υποδήματα	11,5	8,9	9,1	-2,6	0,4	-1,6
25 Ξύλο και φελλός	3,5	3,2	2,5	-0,9	-4,8	-2,2
26 Έπιπλα	2,6	2,8	2,3	0,7	-3,9	-0,8
27 Χαρτί	1,6	1,9	2,0	1,7	1,0	1,5
28 Έκτυπώσεις-Έκδόσεις	3,9	2,3	1,9	-5,1	-3,7	-4,7
29 Δέρμα	1,8	1,4	1,1	-2,5	-4,7	-3,2
30 Προϊόντα από ελαστικό και πλαστική ύλη	1,9	3,4	3,7	6,0	1,7	4,5
31 Χημικά προϊόντα	4,0	6,5	7,4	5,0	2,6	4,2
32 Πετρελαιοειδή	1,8	2,6	2,1	3,7	-4,2	1,0
33 Μη μεταλλικά όρυκτα	7,0	7,1	8,4	0,1	3,4	1,2
34 Βασικά μέταλλα	1,7	6,7	6,0	14,7	-2,2	8,8
35 Μεταλλικά προϊόντα	6,5	6,0	5,2	-0,8	-2,8	-1,5
36 Μη ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	3,1	2,3	2,0	-2,9	-2,8	-2,9
37 Ήλεκτρικές μηχανές και συσκευές	3,7	5,5	4,2	4,0	-5,3	0,8
38 Μεταφορικά μέσα	6,6	4,9	3,9	-2,9	-4,5	-3,4
39 Λοιπά προϊόντα	1,5	1,1	1,7	-3,1	9,1	0,8
Σύνολο	100,0	100,0	100,0			

Διάγραμμα 2

Μεταβολές στη σύνθεση του μεταποιητικού προϊόντος

κεκριμένα στην έσωτερική αγορά τὸ πέρασμα ἀπὸ πολὺ χαμηλὰ σὲ μεσαῖα εἰσοδήματα στρέφει τὴν κατανάλωση σὲ προϊόντα μαζικῆς παραγωγῆς, σχετικὰ ψηλῆς ποιότητος καὶ προηγμένης τεχνολογίας. Ἀντίθετα στὶς ἀναπτυγμένες χώρες, τὸ πέρασμα ἀπὸ μεσαῖα σὲ πολὺ ψηλὰ εἰσοδήματα ἐπιτρέπει τὴν ἱκανοποίηση ἐξατομικευμένων ἀναγκῶν σὲ προϊόντα ψηλῆς ποιότητος καὶ ἐξειδικευμένης ἐργασίας. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο, οἱ δυνατότητες ἀνάπτυξης μὲ βάση τὸ πρότυπο τοῦ παρελθόντος ἔχουν ἐξαντληθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν εἰσαγωγῶν. Ἡ σημαντικὴ αὔξηση τῶν εἰσαγωγῶν τὰ τελευταῖα χρόνια ἀφορᾷ κυρίως καταναλωτικὰ προϊόντα, κυρίως ἠλεκτρονικὰ, αὐτοκίνητα, τυποποιημένα, ἔτοιμα ἐνδύματα ψηλῆς ποιότητος κλπ. πού δὲν παράγονται στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ ἀδυναμία τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας νὰ καλύψει τίς ἀξανάμενες ἀνάγκες σὲ ἐνδιάμεσα προϊόντα πού δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν τελικῶν προϊόντων, εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν αὔξηση εἰσαγωγῶν προϊόντων ὅπως ξυλεῖα, δέρμα, εἰδικὰ μέταλλα, πλαστικὰ κλπ.

Θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι τὰ προϊόντα πού εἰσάγονται καλύπτουν σὲ μεγάλο βαθμὸ κενὰ τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς. Μὲ ἄλλα λόγια τὰ περισσότερα εἰσαγόμενα προϊόντα δὲν εἶναι ὑποκατάστατα τῶν ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἄλλα πάλι παράγονται στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ σὲ ποιότητες πού δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν, οἱ ὁποῖες σαφῶς στρέφονται σὲ τυποποιημένα προϊόντα βελτιωμένης ποιότητος. Τὸ γεγονός ὅτι κάτω ἀπὸ συνθήκες ψηλῆς προστασίας τῆς ἐγχώριας ἀγορᾶς καὶ ψηλῶν ρυθμῶν αὔξεσης τῆς ἐγχώριας ζήτησης δὲν σημειώθηκε παρὰ μηδαμινὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν, ἐνῶ συγχρόνως τὰ τελευταῖα χρόνια αὐξήθηκε ταχύτατα ἡ εἰσαγωγὴ βιομηχανικῶν προϊόντων, δείχνει ὅτι στὴν περίοδο πού ἐξετάζουμε σημειώθηκαν ἀξίολογες ἀλλαγές στὰ πρότυπα κατανάλωσης στὰ ὁποῖα ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ τῆς χώρας δὲν μπόρεσε νὰ προσαρμοσθεῖ ἱκανοποιητικὰ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ἀγορὰν, παρὰ τοὺς ἐντυπωσιακοὺς ρυθμοὺς αὔξεσης, ὁ μεγάλος ὄγκος τῶν ἑλληνικῶν ἐξαγωγῶν ἐξακολουθεῖ α) νὰ ἀποτελεῖ ἔργο ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ μεγάλων ἐπιχειρήσεων, β) νὰ περιορίζεται σὲ προϊόντα ἀνειδίκευτης ἐργασίας καὶ χαμηλῆς τεχνολογίας καὶ γ) νὰ ἔχει τὸ χαρακτῆρα εὐκαιριακῶν ἐξαγωγῶν χωρὶς δηλαδὴ μονιμότερες διασυνδέσεις μὲ τίς ἀγορὲς πού ἀπευθύνονται. Ἐξἄλλου πολὺ περιορισμένες εἶναι καὶ οἱ ἐξαγωγές μὲ βάση ὑπεργολαβικὲς συμβάσεις, στὶς ὁποῖες ἡ Ἑλλάδα θὰ μπορούσε, κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις, νὰ ἔχει συγκριτικὸ πλεονέκτημα.

Ἐπισημαίνεται ἐπίσης ὅτι ἡ σύνθεση τοῦ βιομηχανικοῦ προϊόντος τῆς χώρας ἐλάχιστα ἀνταποκρίνεται στὰ καταναλωτικὰ πρότυπα τῆς διεθνούς ἀγορᾶς καὶ στὶς νέες συνθήκες προσφορᾶς πού δημιουργήθηκαν μὲ τὴν εἰσοδο στὴ διεθνή ἀγορὰ τῶν χωρῶν τοῦ τρίτου κόσμου μὲ τὸ φθηνὸ ἀνειδίκευτο ἐργατικὸ δυναμι-

κό τους. Οί εξελίξεις αὐτὲς ὑπαγορεύουν στὴν Ἑλλάδα τὸ πέρασμα σὲ προϊόντα μὲ ἀξηημένες ἀπαιτήσεις εἰδικευμένης ἐργασίας καὶ προηγμένης τεχνολογίας.

5. Η ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

Πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ προσανατολισμὸς τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἔτσι ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ σήμερα, ἀποτελεῖ τροχοπέδη γιὰ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη, οἱ ὑφιστάμενες παραγωγικὲς μονάδες δὲν ἀξιοποιοῦν ἐπαρκῶς τοὺς πόρους πὸν χρησιμοποιοῦν. Ὅπως εἶναι γνωστὸ μὲ δεδομένες τὶς τεχνολογικὲς γνώσεις, ἡ ἀποδοτικότητα στὴν παραγωγή καθορίζεται, α) ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ὑφιστάμενων μονάδων σὲ σχέση μὲ τὸ «ἄριστο μέγεθος», β) ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς χρόνιας πλεονάζουσας ἢ ἐλλειμματικῆς δυναμικότητας σὲ σχέση μὲ τὴ ζήτηση καὶ γ) ἀπὸ τὴν τεχνολογικὴ στάθμη καὶ τὸ ἐπίπεδο ἐσωτερικῆς ὀργάνωσης τῶν παραγωγικῶν μονάδων.

5.1. Μέγεθος μονάδων παραγωγῆς

Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή εἶναι κατακερματισμένη σ' ἓνα ἀσυνήθιστα μεγάλο ἀριθμὸ μονάδων. Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς, στὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν περίπου 129 χιλιάδες καταστήματα, ἐνῶ π.χ. στὴν Ἰσπανία μὲ τριπλάσιο πληθυσμὸ, δὲν ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ 120 χιλ. καταστήματα¹. Ἐπιπλέον, ἡ κατανομὴ τῶν καταστημάτων ἀπὸ ἄποψη μεγέθους εἶναι ἐξαιρετικὰ ἄνιση. Περίπου 90 χιλ. καταστήματα εἶναι στὴν οὐσία μονάδες αὐτοαπασχόλησης (0 - 2 ἄτομα), καὶ ἄλλα 31 χιλ. ἀπασχολοῦν ἀπὸ 3 - 9 ἄτομα. Ἀντίθετα, μόνο 1528 καταστήματα ἔχουν ἀπασχόληση πάνω ἀπὸ 50 ἄτομα. Μεγάλη βιομηχανία μὲ τὰ διεθνῆ κριτήρια διάκρισης (500 καὶ ἄνω) εἶναι μόνο 85 ἐπιχειρήσεις (Πίνακας 5).

Στὴν περίοδο 1963 - 78 ἡ κατανομὴ τῶν καταστημάτων σὲ τάξεις μεγέθους ἀπασχόλησης ἐλάχιστα μεταβλήθηκε. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὥστόσο θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ μιὰ διαφοροποίηση μεταξὺ τῶν ὑποπεριόδων 1963 - 69 καὶ 1969 - 78. Ἐνῶ δηλαδὴ στὴν περίοδο 1963 - 69 ἐνισχύθηκε ἡ θέση τῆς μεσαίας βιομηχανίας (10 - 49 ἄτομα), στὴν περίοδο 1969 - 78 κέρδισε περισσότερο ἔδαφος ἡ μεγάλη βιομηχανία (50 ἄτομα καὶ ἄνω). Ἀντίθετα σ' ὅλη τὴν περίοδο παρατηρεῖται μιὰ συνεχῆς μείωση τῆς σχετικῆς σημασίας τῆς μικρῆς βιομηχανίας (0 - 9 ἄτομα), μὲ ρυθμοὺς ὅμως πὸν δὲν ἄλλαξαν σημαντικὰ τὴν κατανομὴ ἀπὸ ἄποψη μεγέθους τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας. Δηλαδὴ, παρὰ τοὺς ἔντονους ρυθμοὺς ἀύξεσης τῶν

1. ΕΣΥΕ, Ἐτήσιες Ἐρευνες Βιομηχανίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἡ διάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς μεταποίησης ἀπὸ ἄποψη μεγέθους κατὰ τὴν περίοδο 1963-78.

Τάξη μεγέθους ἀπασχόλησης (ἀριθμὸς Κατα- ἀτόμων)	1978	Ποσοστιαία συμμετοχὴ						Μέση ἐτήσια αὐξηση %						
		Καταστήματα		Ἀπασχόληση		Καταστήματα		Καταστήματα		Ἀπασχόληση				
		1963	1969	1978	1963	1969	1978	1963 / 69	1963 / 78	1963 / 69	1963 / 78			
0-2	88.993	123.070	74,1	67,6	69,0	24,0	23,3	18,6	-1,5	0,2	-0,5	-0,5	-2,5	-1,7
3-9	31.328	141.070	21,1	25,7	24,3	25,2	25,2	21,0	3,3	-0,6	0,9	0	-2,0	-1,2
10-49	7.139	139.174	4,1	5,5	5,5	20,3	20,3	20,3	5,0	0	2,0	0	0	0
50-499	1.443	186.250	0,7	1,1	1,1	21,6	22,8	27,6	6,1	1,1	3,1	0,9	2,1	1,6
500 +	35	81.933	0,0	0,1	0,1	8,9	8,4	12,5	16,5	0	6,3	-1,0	4,5	2,3
Σύνολο	128.988	671.497	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0					

Πηγή : ΕΣΥΕ Ἀπογραφὲς Βιοτεχνίας-Βιομηχανίας 1963, 1969, 1978.

ἐπενδύσεων, στὴν περίοδο ποὺ ἐξετάζουμε, ἢ κατανομὴ τῶν καταστημάτων σὲ τάξεις μεγέθους παρέμεινε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀμετάβλητη.

Τὸ καίριο ἐρώτημα στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι σὲ ποιά ἔκταση ἢ ἐπικράτηση τοῦ μικροῦ μεγέθους ἐμπόδισε τὴν ἀποτελεσματικὴ ἀξιοποίηση τῶν διαθέσιμων πόρων στὴ βιομηχανία. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ προῖον τῆς μεταποίησης θὰ ἦταν σημαντικὰ ψηλότερο ἂν εἶχαν μεταφερθεῖ πόροι ἀπὸ μικρότερα σὲ μεγαλύτερα μεγέθη μονάδων παραγωγῆς ; Ἐνδεχομένως ὅπως τὰ βασικὰ μέταλλα, τὰ τσιμέντα, κλπ. ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐνδείξεις ὅτι στὴν Ἑλλάδα, στὸ σύνολο τῆς μεταποίησης, οἱ οἰκονομίες κλίμακας μονάδας παραγωγῆς δὲν εἶναι σημαντικὲς¹. Γιὰ ὀρισμένους κλάδους, αὐτὸ μπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν πράγματι οἰκονομίες μεγέθους μὲ τὴν ἔννοια ὅτι λόγω τῆς φύσης τοῦ προϊόντος, ἡ παραγωγή μπορεῖ νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀποδοτικὴ τόσο σὲ μικρὸ ὅσο καὶ σὲ μεγάλο μέγεθος.

Ἡ συνύπαρξη ἐξίσου ἀποδοτικῶν μικρῶν καὶ μεγάλων μονάδων μπορεῖ ἐπίσης νὰ σημαίνει ὅτι ἡ παραγωγή εἶναι τόσο αὐστηρὰ ἐξειδικευμένη, ὥστε νὰ ὑλοποιῶνται οἰκονομίες μεγέθους καὶ σὲ μικρὸ μέγεθος. Αὐτὸ ἰσχύει γενικὰ γιὰ τὶς βιομηχανικὰ ἀναπτυγμένες χώρες, ὅπου οἱ μικρὲς μονάδες παίζουν τὸ ρόλο «σφήνας» στὶς μεγάλες μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχουν ἐξειδικευτεῖ στὴν παραγωγή ἑνὸς συγκεκριμένου μέρους ἢ μιᾶς φάσης τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ποὺ δὲν συμφέρει νὰ καλυφτοῦν ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ Γερμανία π.χ. οἱ περισσότερες μικρὲς μονάδες ἐκμεταλλεύονται ἀποκλειστικὰ δικαιώματα χρήσης μιᾶς συγκεκριμένης μεθόδου παραγωγῆς ἑνὸς ἐμπορικοῦ σήματος (Πατέντες). Ἀντίθετα, στὴν Ἑλλάδα ὁ βαθμὸς ἐξειδίκευσης οὐκ ἔστιν ἐπιχειρήσεων εἶναι ιδιαίτερα χαμηλός. Ὁ ρόλος τῆς «σφήνας» εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος στὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία. Οἱ περισσότερες μονάδες προτιμοῦν νὰ καλύπτουν σὲ ἴδιες ὅλες τὶς φάσεις τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας. Ἐτσι ἐλάχιστα ἔχουν ἀναπτυχθεῖ ἐνδοκλαδικὲς καὶ διακλαδικὲς διασυνδέσεις μέσα στὸ μεταποιητικὸ τομέα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ὑλοποίηση ἐσωτερικῶν οἰκονομιῶν καὶ τὴ μείωση τοῦ κόστους σὲ ἀνταγωνιστικὰ ἐπίπεδα. Ἀπὸ ἀνάλυση τῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦν τὶς διάφορες κατηγορίες κύκλου ἐργασιῶν τῶν μεταποιητικῶν μονάδων, προκύπτει ὅτι οἱ ὑπεργολαβίες ἀπὸ τρίτους εἶναι ἕνα ἐλάχιστο ποσοστὸ τοῦ συνολικοῦ κύκλου ἐργασιῶν καὶ ἐξυπηρετεῖ κατὰ κύριο λόγο τὸ ἐμπόριο ἀπὸ ὅπου παίρνονται οἱ παραγγελίες. Ἐπιπλέον ὑπεργολαβίες πρὸς τρίτους εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτες.

Θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ ἄνιση κατανομὴ τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων σὲ τάξεις μεγέθους δὲν εἶναι φαινόμενο ποὺ συναντᾶται ἀποκλειστικὰ στὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία. Ἡ ἐντύπωση ποὺ φαίνεται νὰ ἐπικρατεῖ ὅτι στὶς βιο-

1. Νικολάου Κ., «Οἰκονομίες Μεγέθους στὴν Ἑλληνικὴ Βιομηχανία» δ.π.

μηχανικά αναπτυγμένες χώρες, ή μικρή βιομηχανία έχει παραχωρήσει τη θέση της στη μεγάλη, δέν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα : Η μικρή βιομηχανία εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση στις οικονομίες των αναπτυγμένων χωρών. Συγκρίνοντας όμως τον τομέα της μικρής βιομηχανίας στην Ελλάδα με εκείνο των αναπτυγμένων χωρών, δέν θά πρέπει να μās διαφεύγουν δύο σημαντικές διαφορές. Οί βιοτεχνικές μονάδες στην Ελλάδα είναι ανταγωνιστικές και όχι συμπληρωματικές των μεγάλων επιχειρήσεων όπως είναι στις αναπτυγμένες χώρες και επιπλέον απασχολούν μεγάλο ποσοστό του εργατικού δυναμικού της χώρας (Πίνακας 6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Ο τομέας της μικρομεσαίας βιομηχανίας 0-10 στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες.

Χώρα	Έτος απογρ.	Ποσοστό συμμετοχής στον άριθ. καταστημ.	Ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση
Έλλάδα ¹	1978	93	40
Νορβηγία ²	1963	70	13
Ίαπωνία ³	1969	84	17

1. ΕΣΥΕ. Απογραφή βιομηχανίας-βιοτεχνίας 1978.

2. Norwegian Central Bureau of Statistics Census of Establishments, vol. 1 (Oslo, 1963).

3. Japanese MITI. Census of Manufacture, 1970.

Το πολύ μικρό μέγεθος των μονάδων παραγωγής που επικρατεί στην ελληνική βιομηχανία σε συνδυασμό με το χαμηλό επίπεδο εξειδίκευσης της παραγωγής τους σημαίνει, ότι ή έλλειψη οικονομικών μεγέθους που διαπιστώθηκε για την ελληνική βιομηχανία στο σύνολό της θά πρέπει να όφείλεται στο χαμηλό επίπεδο έσωτερικής όργάνωσης, κυρίως των μεγάλων επιχειρήσεων, στο όποιο θά αναφερθούμε διεξοδικότερα πιό κάτω.

5.2. Ο βαθμός απασχόλησης του παραγωγικού δυναμικού

Τα στοιχεία για το βαθμό απασχόλησης του παραγωγικού δυναμικού που συγκεντρώθηκαν από τη δειγματοληπτική έρευνα 6.000 επιχειρήσεων το έτος 1969, δείχνουν ότι το έτος αυτό ή παραγωγική δυναμικότητα της ελληνικής βιο-

μηχανίας υποαπασχολείτο σέ βαθμό περίπου 50 %¹. Αυτό εξηγείται από τὸ γεγονός ὅτι στή δεκαετία τοῦ '60 τὰ κίνητρα ποῦ θεσπίσθηκαν γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐπενδυτικῆς δραστηριότητος καὶ ἡ αὔξηση τῆς τραπεζικῆς χρηματοδότησης στὴ μεταποίηση ἄλλαξαν τὶς σχετικὲς τιμὲς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς πρὸς ὄφελος τοῦ κεφαλαίου καὶ δημιούργησαν στὸ βιομηχανικὸ κόσμον ἓνα κλίμα πολὺ εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν αὔξηση τῶν ἐπενδύσεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ σημασία ποῦ δίνουν οἱ Ἕλληνες βιομήχανοι στὴ διατήρηση τοῦ οἰκογενειακοῦ χαρακτήρα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ἔλλειψη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, ἡ στενότητα ἐπιχειρησιακῶν στελεχῶν, στὴν ἑλληνικὴ ἀγορὰ ἐργασίας κλπ., ἔκαναν τοὺς ἐπιχειρηματίες πολὺ διστακτικοὺς στὴν αὔξηση τοῦ προσωπικοῦ τους. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ὄχι μόνον εὐνοήθηκε τὸ πέρασμα σὲ μεθόδους παραγωγῆς ἔντασης κεφαλαίου σε βαθμὸ ψηλότερο ἀπ' ὅ,τι θὰ ἐπέτρεπαν οἱ πραγματικὲς συνθῆκες προσφορᾶς τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς στὴ χώρα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπενδυμένο κεφάλαιο παράμεινε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ἀναξιοποίητο.

Ἡ διαπίστωση ψηλῆς ἀργούσης δυναμικότητος συμβιβάζεται καὶ μὲ τὸ συμπέρασμα ποῦ προέβλεψε καὶ ἀπὸ εἰδικὴ μελέτη, ὅτι τὸ 1969 στὶς ἑλληνικὲς βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις ὁ συντελεστὴς σὲ ἀνεπάρκεια ἦταν ἡ ἐργασία καὶ ὄχι τὸ κεφάλαιο². Ἰδιαίτερα γιὰ τὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις προέκυψε μηδενικὴ ἐλαστικότητα παραγωγῆς ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιο³. Αυτό εξηγεῖται γιὰτὶ μετὰ τὸ 1969 ἐπιταχύνθηκε ὁ ρυθμὸς αὔξεσης τοῦ συντελεστή «ἐργασία» στὴ βιομηχανία, πράγμα ποῦ συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὸ 1973 παρὰ τὴν κάμψη τῶν ἐπενδύσεων καὶ τὴν ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ αὔξεσης τοῦ προϊόντος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξέλιξη τοῦ βαθμοῦ ἀπασχόλησης τοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ μετὰ τὸ 1969, σχετικὲς ἐκτιμήσεις δείχνουν μιὰ ἀνοδικὴ τάση μέχρι τὸ 1973 ἢ ὅποια ὅμως ἀντιστράφηκε ἐλαφρᾶ μετὰ τὸ 1974⁴. Ὡστόσο ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐνδείξεις ὅτι ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας υποαπασχολεῖται ἀκόμα. Αυτό ὀφείλεται μεταξύ ἄλλων καὶ στὸ γεγονός ὅτι οἱ καινούργιες ἐπενδύσεις ἀκολούθησαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν «πεπατημένη», δὲν δημιούργησαν δηλαδὴ τὴν ὑποδομὴ γιὰ τὴν παραγωγή νέων προϊόντων. Ἔτσι διευρύνθηκε τὸ ἄνοιγμα ποῦ ὑπάρχει μετὰ τῆς σημερινῆς σύνθεσης τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν πρότυπων κατανάλωσης στὴν ἐσωτερικὴ

1. Κέντρον Βιοτεχνικῆς Ἀνάπτυξως (ΚΕΒΑ), «Στατιστικὴ Ἔρευνα τῆς Μικρᾶς καὶ Μεσαίας Βιομηχανίας (Βιοτεχνίας) ἐν Ἑλλάδι», Ἀθήνα, 1971.

2. Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ συντελεστή «ἐργασία» ἀναφέρεται στὴν «μονάδα παραγωγῆς» καὶ ὄχι στὸ σύνολο τῆς Οἰκονομίας.

3. Νικολάου, Κ., «Οἰκονομίες Μεγέθους στὴν Ἑλληνικὴ Βιομηχανία», ὁ. π.

4. Βερναδάκης, Ν., Δρυμούσης, Ι. καὶ Νικολάου Κ., «Μέτρηση τοῦ Βαθμοῦ Ἀπασχόλησης τῆς Παραγωγικῆς Δυναμικότητος στὴν Ἑλληνικὴ Βιομηχανία», ΚΕΠΕ (ὑπὸ ἐκπόνηση).

καί διεθνή αγορά, με αποτέλεσμα να άξυνθει τó πρόβλημα τής μη άποδοτικής χρησιμοποίησης τών παραγωγικών πόρων.

5.3. Ἡ τεχνολογική στάθμη τών βιομηχανικῶν μονάδων

Ἡ μέχρι πρόσφατα συνεχής αύξηση τής ζήτησης στή διεθνή καί έσωτερική αγορά, ή ψηλή προστασία τής έγχώριας αγοράς καί ή παροχή κινήτρων στο σύνολο τών επενδύσεων, ανεξάρτητα δηλαδή από τó είδος τού προϊόντος, προσανατόλισαν τήν παραγωγή σέ προϊόντα χαμηλής ποιότητας καί χωρίς ιδιαίτερες τεχνολογικές απαιτήσεις. Ἐτσι, παρά τόν σχετικά καινούργιο μηχανολογικό έξοπλισμό τής έλληνικῆς βιομηχανίας, ή τεχνολογική τής στάθμη παραμένει χαμηλή με τήν έννοια ότι δέν παράγονται στήν Ἑλλάδα προϊόντα πού ανεβάζουν τó γενικό επίπεδο τής τεχνολογικής στάθμης τής βιομηχανίας. Με μικρές εξαιρέσεις, έννοιες όπως «έφηρμοσμένη έρευνα», «σχεδίαση καί ανάπτυξη νέων προϊόντων», «ανάπτυξη ίδιας τεχνολογίας» κλπ., άπασχολοϋν ελάχιστες έλληνικές βιομηχανίες. Ἀντίθετα ή βιομηχανία μας χρησιμοποιεί κατά κανόνα, εισαγόμενη τεχνολογία, πού λόγω τού προσανατολισμοϋ τής παραγωγῆς περιορίστηκε καί αύτή στή χρησιμοποίηση μεθόδων για τήν παραγωγή κυρίως τεχνολογικά άπλών καταναλωτικῶν προϊόντων με γνωστά έμπορικά σήματα. Μ' αύτόν τόν τρόπο δέν δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις για μιá «άμφίπλευρη» τεχνολογική συνεργασία μεταξύ έλληνικῶν καί ξένων έπιχειρήσεων πού θά συνέβαλε στή διεύρυνση τής τεχνολογικής βάσης τής οίκονομίας.

Θά πρέπει να τονισθει ότι άκόμα καί ή άξιοποίηση τής ξένης τεχνολογίας ύπῆρξε έξαιρετικά ανεπαρκής. Κατ' άρχήν λόγω τής επικράτησης τού μικροϋ μεγέθους είναι λογικό, σέ επίπεδο έπιχείρησης, οί δυνατότητες άκόμα καί για τήν παραμικρή τεχνολογική βελτίωση να είναι πολύ περιορισμένες. Τό κενό αύτό δέν καλύφθηκε ούτε καί από έρευνες τών Ἀνώτατων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων καί τών Ἐρευνητικῶν Ὄργανισμῶν τής χώρας. Ἡ εισαγωγή όποιωνδήποτε καινοτομιῶν πάνω στήν εισαγόμενη τεχνολογία έμποδίστηκε καί από τήν πολιτική τών πολυεθνικῶν εταιρειῶν πού με διάφορους περιορισμούς άφαιροϋν από τούς άγοραστές τεχνολογίας κάθε κίνητρο παραπέρα ανάπτυξῆς τής καί συγκεντρώνουν τήν έρευνα στήν έδρα τών έπιχειρήσεών τους.

Μέσα σ' αύτό τó πλαίσιο, κάθε πειραματισμός με καινούργιες μεθόδους παραγωγῆς καί νέα προϊόντα συνδεότανε με πολύ ψηλό έπιχειρηματικό κίνδυνο. Ἐπιπλέον, ή έλλειψη προστασίας τών μηχανολογικῶν κλάδων αύξανε άκόμα περισσότερο αύτό τόν κίνδυνο. Ἐπομένως όποιαδήποτε έπιχειρηματική πρωτοβουλία σέ νέους, τεχνολογικά προηγμένους κλάδους προϋπόθετε τήν ύπαρξη φορέων πού διέθεταν καί ήταν πρόθυμοι να διακινδυνεύσουν κεφάλαια για τó

σκοπό αυτό. Στην Ελλάδα η μεγάλη εξάρτηση των επιχειρήσεων από την τραπεζική χρηματοδότηση σε συνδυασμό με τα κριτήρια των τραπεζών για την παροχή δανείων, ενόησαν την εισαγωγή τεχνολογίας με τη μορφή αγοράς μηχανημάτων για την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων που υπόσχονταν γρήγορο και εύκολο κέρδος λόγω της προστατευμένης εσωτερικής αγοράς. Έξάλλου η μεταφορά τεχνολογίας με τη μέθοδο της αγοράς δικαιωμάτων χρήσης ξένων μεθόδων παραγωγής παρέμεινε πολύ περιορισμένη. Το 1978 μόνο 431 ελληνικές επιχειρήσεις πλήρωναν δικαιώματα χρήσης ξένης τεχνολογίας (πατέντες), ενώ η συνολική δαπάνη της οικονομίας για την πληρωμή αυτών των δικαιωμάτων στην περίοδο 1972 - 78 δέν ξεπέρασε τα 100 εκατομμύρια δολάρια, δηλαδή περίπου 17 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Άλλα και οι συμβάσεις αυτές ελάχιστα προώθησαν την ουσιαστική τεχνολογική συνεργασία μεταξύ ελληνικών και ξένων επιχειρήσεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις απευθύνθηκαν κατά κύριο λόγο σε πολυεθνικές εταιρείες για την αγορά πατέντων οι οποίες όπως είναι γνωστό, πραγματεύονται από θέση ισχύος και ενδιαφέρονται μόνο για την αύξηση των πωλήσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συμβάσεις περιέχουν σειρά περιοριστικών παραγόντων που μειώνουν σημαντικά τα όφελη από τη μεταφορά τεχνολογίας και ότι το περιεχόμενό τους αφορά σε μεγάλο βαθμό τη χρήση έμπορικων σημάτων^{1,2}.

Τέλος, η παρουσία παραρτημάτων ξένων εταιρειών ή συμμετοχικών επιχειρήσεων σε τομείς έντονης τεχνολογίας, δέν δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανύψωση της τεχνολογικής στάθμης της ελληνικής βιομηχανίας. Όπως είναι γνωστό η λειτουργία αυτών των μονάδων δέν συνδέθηκε σε επαρκή βαθμό με την πραγματοποίηση συμπληρωματικών επενδύσεων, ώστε να προωθηθεί η καθετοποίηση της παραγωγής. Τα κέντρα αποφάσεών τους παρέμειναν έξω από τη χώρα, ενώ ελάχιστα συνέβαλαν στη δημιουργία ελληνικών δορυφορικών μονάδων, με αποτέλεσμα τα τεχνολογικά όφελη της χώρας από τη λειτουργία τους να παραμείνουν πολύ περιορισμένα.

Το γεγονός ότι υπάρχουν περιθώρια για ανάπτυξη ίδιας τεχνολογίας και για ουσιαστική τεχνολογική συνεργασία με ξένες επιχειρήσεις, το αποδεικνύουν οι πρωτοποριακές προσπάθειες όρισμένων Ελλήνων βιομηχάνων που έχουν να επιδείξουν σημαντικά τεχνολογικά επιτεύγματα. Υπήρξαν βέβαια και αρκετές αξιόλογες προσπάθειες που απέτυχαν μέσα σ' αυτό το αρνητικό κλίμα που επικράτησε.

---

1. Skoumal, S., και Κάζης, Δ., «Ανάπτυξη Κλάδων Προηγμένης Τεχνολογίας στην Ελλάδα», ΚΕΠΕ, (υπό δημοσίευση).

2. Κάζης, Δ., και Περράκης, Χ., «Η Επίδραση των Συμβάσεων Μεταφοράς Τεχνολογίας (Licensing)», ΚΕΠΕ, (υπό έκδοση).

5.4. Τò επίπεδο βιομηχανικής πληροφόρησης και έσωτερικής όργάνωσης

Λόγω τής προστατευμένης άγοράς και τού μειωμένου ανταγωνισμού, οί έπιχειρήσεις μπόρεσαν νά έπιβίωσουν και ν' αναπτυχθούν χωρίς τήν ανάγκη νά βελτιώνουν συνεχώς τήν όργανωτική τους δομή. Βέβαια στατιστικά στοιχεία σχετικά μέ τήν όργάνωση τών μονάδων παραγωγής είναι περιορισμένα. Όστόσο είναι γνωστή ή έλλειψη όργάνωσης τών μικρομεσαίων έπιχειρήσεων και στις πιό στοιχειώδεις της μορφές καθώς και τά σοβαρά κενά πού παρουσιάζει ή όργανωτική δομή τών μεγάλων έπιχειρήσεων.

Η προσπάθεια συγκεντρώνεται στη βελτίωση τής παραγωγικότητας μέ έκσυγχρονισμό τού μηχανολογικού έξοπλισμού, άρα μέ πρόσθετες επενδύσεις, ένω δέν άποδίδεται ή πρέπουσα σημασία στη ζημιά πού συνεπάγεται ή έλλειψη βιομηχανικής πληροφόρησης και τó χαμηλό επίπεδο έσωτερικής όργάνωσης τών έπιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, λείπει ή συστηματική διερεύνηση τής εγχώριας και διεθνούς άγοράς πού είναι άπαραίτητη για τόν προγραμματισμό τής παραγωγής και τήν έφαρμογή μιās δυναμικής πολιτικής προώθησης τών προϊόντων. Έπίσης λείπει ή συνεχής πληροφόρηση σχετικά μέ τις τεχνολογικές εξελίξεις σέ κάθε κλάδο. Ό προγραμματισμός τής παραγωγής και τής άπασχόλησης τού ανθρώπινου δυναμικού μέσα στην έπιχείρηση είναι άνεπαρκής, δέν ύπάρχει μακροπρόθεσμος σχεδιασμός έπιχειρηματικής δράσης, ούτε συστηματικός έλεγχος κόστους και ποιότητας ένω λειτουργεί ύποτονικά ή δραστηριότητα τού Marketing. Ειδικότερα στις μικρομεσαίες έπιχειρήσεις άγοράζονται μηχανήματα χωρίς έπαρκή πληροφόρηση για τις τεχνολογικές εξελίξεις, τοποθετούνται άνορθολογικά στό χώρο και άπασχολούνται χωρίς συντονισμό. Άποτέλεσμα όλης αύτης τής κατάστασης είναι οί κακές συνθήκες έργασίας στούς χώρους παραγωγής μέ συχνά άτυχήματα, ή μη όρθολογική ροή ύλικών, ή χαμηλή ποιότητα τών παραγομένων ειδών, και γενικά ή μειωμένη άπόδοση. Έξάλλου ή όργάνωση τού λογιστηρίου, όπου ύπάρχει, έρχεται νά καλύψει περισσότερο τις ύποχρεώσεις πού επιβάλλονται άπό τόν Κ.Φ.Σ. και λιγότερο στις λειτουργικές άνάγκες τής διοίκησης τής έπιχειρήσεως.

Μέ τó χαμηλό επίπεδο έσωτερικής όργάνωσης συνδέεται και ή μη όρθολογική χρηματοοικονομική διάρθρωση πού χαρακτηρίζει τις περισσότερες βιομηχανικές μονάδες. Συγκεκριμένα, ή βιοτεχνία παρουσιάζει πολú χαμηλή σχέση ίδιων πρós ξένα κεφάλαια ένω στη μεγάλη βιομηχανία συμβαίνει ακριβώς τó αντίθετο. Αυτό όφείλεται σέ μεγάλο βαθμό στην πιστωτική πολιτική τών τραπεζών. Η άυστηρή έξάρτηση τής τραπεζικής χρηματοδότησης άπό έμπράγματα ασφάλειες περιόρισε σημαντικά τήν πιστωληπτική ίκανότητα τών βιοτεχνών και έστρεψε τή χρηματοδότηση πρós όφελος έπιχειρηματικών φορέων μέ μεγάλη άκίνητη περιουσία και όχι άπαραίτητα μέ δυναμισμό. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ή καθαρή περιουσιακή θέση πολλών μεγάλων έπιχειρήσεων ύπολείπεται 2,5 φορές

περίπου του μακροπρόθεσμου τραπεζικού δανεισμού τους ενώ, όπως είναι γνωστό, τα δάνεια καλύπτονται με έμπράγματα ασφάλειες, πολλαπλάσιας αξίας, πράγμα που σημαίνει ότι για τα δάνεια εγγυώνται περιουσιακά στοιχεία που δεν έχουν σχέση με την επιχείρηση. Η πολιτική αυτή περιόρισε τις δυνατότητες άσκησης μιάς δυναμικής και μακρόπνοης επιχειρηματικής πολιτικής και εξέθερε μια επιχειρηματική νοοτροπία που ελάχιστα προσφέρεται για τη δημιουργία μιάς ισχυρής βιομηχανικής βάσης.

6. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Η επιβίωση των παραγωγικών μονάδων, παρά την έλλειψη συνεχούς προσαρμογής της παραγωγής τους στα καταναλωτικά πρότυπα και παρά το χαμηλό επίπεδο αποδοτικότητάς τους στην παραγωγή, μπορεί να εξηγηθεί μόνο στα πλαίσια έντονα ολιγοπωλιακών συνθηκών αγοράς. Στις αναπτυγμένες χώρες ή έντονα επιθετική συμπεριφορά των επιχειρηματιών του 19ου αιώνα διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό τις βιομηχανικές αγορές και έθεσε τα θεμέλια για τις γιγαντιαίες συγχωνεύσεις του 20ού αιώνα. Αντίθετα, στην Ελλάδα, οι αγορές βιομηχανικών προϊόντων υπήρξαν αποτέλεσμα από τη μιά μεριά κρατικών παρεμβάσεων (προστασία, έλεγχος εισόδου νέων μονάδων) και από την άλλη μιάς ατομικιστικής και έντονα συντηρητικής επιχειρηματικής νοοτροπίας. Παρ' ό,τι οι συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων είναι δυσδιάκριτες, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η ένταση ανταγωνισμού στην ελληνική βιομηχανία είναι εξαιρετικά μειωμένη.

6.1. Ο βαθμός συγκέντρωσης

Λόγω της μεγάλης διαφοροποίησης των προϊόντων που χαρακτηρίζει την ελληνική βιομηχανική παραγωγή, για να είναι αξιόπιστη ή μέτρηση του βαθμού συγκέντρωσης θα πρέπει να γίνει σε επίπεδο προϊόντος. Σ' αυτή την παρουσίαση, το επίπεδο ανάλυσης φθάνει μέχρι τριψήφιο κωδικό.

Πέρα από όρισμένες αγορές που καλύπτονται σχεδόν στο σύνολό τους από ένα πολύ μικρό αριθμό μεγάλων μονάδων (βασικά μέταλλα, τσιμέντα, βασικά χημικά προϊόντα κλπ.), στις περισσότερες αγορές παρατηρείται το φαινόμενο να συμβούδι, ένας περιορισμένος αριθμός μεγάλων επιχειρήσεων με μιά πληθώρα ανταγωνιστικών μικρομονάδων που καλύπτουν όμως ένα σημαντικό ποσοστό της αγοράς. Αν υποθέσουμε ότι η απασχόληση βρίσκεται σε κάποια σχέση αναλογίας με το προϊόν¹, από τον πίνακα 7 προκύπτει ότι στους παραδοσιακούς κλάδους,

1. Δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την παραγωγή των μεγάλων μονάδων, ώστε να υπολογιστεί ή συμμετοχή τους στην παραγωγή κάθε κλάδου. Επίσης, λόγω έλλειψης στοιχείων δεν είναι δυνατό να εκτιμηθούν σε επίπεδο τριψήφιου κωδικού ή εγχώρια ζήτηση για τα διάφορα

3-4 πολύ μεγάλες επιχειρήσεις (500 άτομα και άνω) καλύπτουν ένα σημαντικό ποσοστό της αγοράς με αποτέλεσμα να παίζουν καθοδηγητικό ρόλο στις τιμές (price leaders). Στην κλωστοϋφαντουργία π.χ., οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις (500 άτομα και πάνω) ενώ αποτελούν το 0,3 % των καταστημάτων του κλάδου απασχολούν το 17 % των εργαζόμενων στον κλάδο. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τα ποτά είναι 0,2 % και 19 % στο έτοιμο ένδυμα 0,1 και 8 %, στο ξύλο 0,02 και 7 %, στις έκτυπώσεις - εκδόσεις 1,5 % και 32 %, στα μεταλλικά προϊόντα 0,05 και 11 %. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στον κλάδο των ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών. όπου το 0,15 % των καταστημάτων με απασχόληση πάνω από 500 άτομα απασχολεί το 50 % των εργαζόμενων και στα μεταφορικά μέσα όπου το 0,1 % των καταστημάτων απασχολεί το 32% των εργαζόμενων. Αντίθετα, το πρότυπο αυτό δεν φαίνεται να ισχύει στα έπιπλα, στο δέρμα και στις λοιπές βιομηχανίες.

Από την άλλη πλευρά, ο βαθμός συγκέντρωσης του κεφαλαίου στις λίγες πολύ μεγάλες μονάδες (500 άτομα και άνω) είναι ιδιαίτερα ψηλός, στον καπνό (33 %), στην κλωστοϋφαντουργία (29 %), στο χαρτί (53 %), στα χημικά (41 %), στα πετρελαιοειδή (31 %), στα βασικά μέταλλα (89 %) και στις μη ηλεκτρικές μηχανές (30 %).¹

6.2. Οι συνθήκες καθορισμού της άμοιβης εργασίας και των τιμών τελικών προϊόντων

Από ειδική μελέτη προέκυψε ότι η μεγάλη βιομηχανία λειτουργεί κάτω από έντονα oligοπωλιακές συνθήκες². Συγκεκριμένα στο έτος αναφοράς της μελέτης (1969), η μεγάλη βιομηχανία πραγματοποίησε τιμές διπλάσιες από το όριακό κόστος και η συμμετοχή των κερδών στα συνολικά έσοδα της ήταν περίπου 55 %. Η έλλειψη ανταγωνισμού διαφέρει από κλάδο σε κλάδο και παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονη στον κλάδο παραγωγής χημικών προϊόντων όπου η τιμή του προϊόντος είναι 6 φορές μεγαλύτερη από το όριακό κόστος. Τα αποτελέσματα αυτά ενισχύονται και από την μέση απόδοση κεφαλαίου που προέκυψε από την ανάλυση των στοιχείων της παραπάνω μελέτης. Η μέση ετήσια απόδοση κεφαλαίου στη μεγάλη βιομηχανία ήταν 50 %, ενώ για όρισμένους κλάδους όπως στα χημικά προϊόντα έφθανε το 100 %. Από την άλλη πλευρά, η μεγάλη βιομηχανία ίκανο-

---

προϊόντα και να υπολογιστεί το ποσοστό κάλυψής της από τις μεγάλες μονάδες. Γι' αυτό και μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει συστηματική ανάλυση του βαθμού συγκέντρωσης της Έλληνικής Βιομηχανίας.

1. Ο βαθμός συγκέντρωσης με κριτήριο το πάγιο κεφάλαιο αναφέρεται στο έτος 1969 για το οποίο ύπήρχαν στοιχεία.

2. Νικολάου, Κ., «Οικονομίες Μεγέθους στην Έλληνική Βιομηχανία», δ.π.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Βαθμός συγκέντρωσης τής Έλληνικής Βιομηχανίας.

Κλάδοι	1978		1969			
	Καταστήματα		Άπασχόληση		Άκαθάριστο πάγιο Κεφάλαιο (τιμές 1969)	
	50—499	500 +	50—499	500 +	50—499	500 +
20 Τρόφιμα	1,1	0,04	27	5	21	12
21 Ποτά	1,7	0,2	34	19	50	4
22 Καπνός	29,8	2,3	52	35	34	33
23 Κλωστοϋφαντουργία	5,3	0,3	49	17	36	29
24 Έτοιμο ένδυμα και ύποδήματα	0,8	0,1	29	8	16	1
25 Ξύλο και φελλός	0,2	0,02	8	7	12	4
26 Έπιπλα	0,3	—	10	—	5	—
27 Χαρτί	5,9	0,7	35	37	28	53
28 Έκτυπώσεις-Έκδόσεις	1,4	—	32	—	20	—
29 Δέρμα	0,3	—	8	—	4	—
30 Προϊόντα από έλαστικό και πλαστική ύλη	3,1	—	46	—	68	—
31 Χημικά προϊόντα	7,6	0,7	45	25	36	41
32 Πετρελαιοειδή	7,3	1,6	33	49	54	31
33 Μή μεταλλικά όργανα	1,4	0,1	31	10	36	27
34 Βασικά μέταλλα	33,9	10,2	27	69	10	89
35 Μεταλλικά προϊόντα	0,7	0,1	21	11	30	17
36 Μή ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	1,1	—	23	—	18	—
37 Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	1,6	0,2	31	50	27	30
38 Μεταφορικά μέσα	0,5	0,1	15	32	23	21
39 Λοιπά προϊόντα	0,3	—	12	—	4	—
Σύνολο	1,2	0,1	40	12	26	24

Πηγή: ΕΣΥΕ, Άπογραφή Βιοτεχνίας-Βιομηχανίας 1978.

Νικολάου Κ., «Άνάλυση Παγίου Κεφαλαίου τής Έλληνικής Βιομηχανίας», Άθήνα, ΚΕΠΕ (ύπό έκπόνηση).

ποιοῦσε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς ἀνάγκες τῆς σὲ ἐργασία κάτω ἀπὸ συνθήκες μονο-
ψωνίου. Συγκεκριμένα πλήρωνε μισθοὺς κατὰ 85 % χαμηλότερους ἀπὸ τὸ ὀριακὸ
προϊὸν τῆς ἐργασίας. Σὲ ὀρισμένους κλάδους τὸ ἄνοιγμα αὐτὸ ἦταν πολὺ μεγάλο,
ὅπως π.χ. στὰ χημικὰ προϊόντα ὅπου τὸ ὀριακὸ προϊόν τῆς ἐργασίας ἦταν δύο φο-
ρὲς ψηλότερο ἀπὸ τὸ μέσο μισθό.

Μετὰ τὴ διεθνή ὑφεση καὶ τὴν πετρελαϊκὴ κρίση, οἱ σχέσεις αὐτὲς πιθανὸν
νὰ ἔχουν ἀλλάξει σημαντικά. Τὸ 1969, ὅμως, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ἀντι-
προσωπευτικὸ τῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικράτησαν στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιό-
δου ποὺ ἐξετάζουμε.

Ἡ δυνατότητα ποὺ παρεῖχε ἡ ἔντονα προστατευμένη ἐσωτερικὴ ἀγορὰ στίς
μεγάλες μονάδες νὰ πραγματοποιοῦν τιμὲς κατὰ πολὺ ψηλότερες ἀπὸ τὸ ὀριακὸ
κόστος, ἐξηγεῖ σ' ἓνα βαθμὸ τουλάχιστον, τὸ φαινόμενο τῆς συνύπαρξης ἀν-
ταγωνιστικῶν μικρῶν καὶ μεγάλων μονάδων στὴν ἴδια ἀγορὰ. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ
μεγάλες ἐπιχειρήσεις δὲν ἐκμεταλλεύονται τὴν οἰκονομικὴ τους δύναμη γιὰ νὰ
ἀφανίσουν τὶς μικρὲς ἀπὸ τὴν ἀγορὰ, ὀφείλεται κατ' ἀρχὴν στὸ γεγονός ὅτι μέχρι
πρόσφατα ἡ ἀγορὰ ἄφηνε περιθώρια γιὰ ὄλους. Ἐπιπλέον, οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις
ἐπωφελοῦντο ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ μικρῶν μονάδων γιὰ νὰ ἀσκοῦν
πίεση στὸ κράτος, ὥστε νὰ διατηροῦν τὰ κεκτημένα πλεονεκτήματα ἢ νὰ ἐπιτυγ-
χάνουν νέα. Ἐξάλλου, οἱ μικρὲς ἐπιχειρήσεις παρουσιάζουν μεγάλο βαθμὸ ἀνθε-
κτικότητας λόγω τῆς μεγάλης αὐτοεκμετάλευσης ποὺ εἶναι διατεθειμένες νὰ
ὑποστοῦν γιὰ νὰ ἐπιβιώσουν, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἀφανισμὸς τους ἀπὸ τὴν ἀγορὰ
νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνο μὲ ψηλὸ κόστος γιὰ τὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις.

Θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ ἔλλειψη ἀνταγωνισμοῦ ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο
στὴ διαιώνιση τῶν διαρθρωτικῶν προβλημάτων τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, τὰ
ὁποῖα καθηλώνουν τὴ διεθνή της ἀνταγωνιστικότητα σὲ πολὺ χαμηλὰ ἐπίπεδα.

7. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Λόγω ἔλλειψης συγκρίσιμων στοιχείων, κάθε προσπάθεια μέτρησης τῶν δια-
φορῶν στὸ ἐπίπεδο παραγωγικότητας τῆς βιομηχανίας μεταξὺ χωρῶν εἶναι ἐξαι-
ρητικά παρακινδυνευμένη. Ὡστόσο, ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐνδείξεις, ὅτι ἡ παραγω-
γικότητα τῆς βιομηχανίας στὴν Ἑλλάδα, ὑστερεῖ σημαντικά σὲ σχέση μὲ τὶς
βιομηχανικὰ ἀναπτυγμένες χῶρες. Ἡ διεθνὴς ἀνταγωνιστικὴ τῆς ἐλληνικῆς
βιομηχανίας στηρίζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν προστασία τῆς ἐγχώριας ἀγορᾶς
καὶ στὴν παροχὴ ἰσχυρῶν κινήτρων.

Τὰ διαρθρωτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας δὲν ἐγγυῶνται
τὴν ἀνάπτυξή της μέσα σ' ἓνα ἀνταγωνιστικὸ περιβάλλον. Συγκεκριμένα, τὸ χά-

σμα μεταξύ καταναλωτικών προτύπων (στην έσωτερική και διεθνή αγορά) και της σημερινής σύνθεσης του βιομηχανικού προϊόντος διευρύνεται συνεχώς. Έπιπλέον, με ελάχιστες εξαιρέσεις, στην Ελλάδα δεν έχουν καθιερωθεί ακόμα εθνικά πρότυπα ποιότητας, ενώ τα περισσότερα προϊόντα είναι χαμηλής ποιότητας σε σχέση με τα διεθνή πρότυπα. "Όχι μόνο δεν γίνεται επαρκής έλεγχος ποιότητας μέσα στις επιχειρήσεις, αλλά ο κάθε παραγωγός μπορεί να νοθεύσει τη σύνθεση και να μειώσει την ποιότητα του προϊόντος σε όση έκταση κρίνει σκόπιμο χωρίς να τό γνωστοποιεί στην αγορά.

Οί ανεπάρκειες στη λειτουργία της παραγωγικής διαδικασίας των επιχειρήσεων (κακή όργάνωση, ύποαπασχόληση του μηχανολογικού εξοπλισμού κλπ.) έχουν σαν αποτέλεσμα το ψηλό κόστος της παραγωγής. Έξάλλου τα μεγάλα κενά στην κάθετη ολοκλήρωση της διάρθρωσης των διάφορων κλάδων, δεν επιτρέπουν την εκμετάλλευση έσωτερικών οικονομιών και δημιουργούν ψηλή έξαρτηση της έλληνικής βιομηχανίας από ξένες αγορές για πρώτες ύλες και ενδιάμεσα προϊόντα. Το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα δεξ στις περιπτώσεις που ή διεθνής αγορά είναι αυστηρά όλιγοπωλιακή όπως π.χ. στα βασικά χημικά προϊόντα. Στις περιπτώσεις αυτές, ή έλληνική βιομηχανία όχι μόνο προμηθεύεται τις πρώτες ύλες με ψηλό κόστος, άλλ' έμποδίζεται και ή όμαλή της τροφοδοσία.

Βέβαια ή Ελλάδα σε σύγκριση με τις αναπτυγμένες χώρες διαθέτει ακόμη το πλεονέκτημα του χαμηλού εργατικού κόστους. Το μέγεθος αυτού του συγκριτικού πλεονεκτήματος είναι δύσκολο να μετρηθεί λόγω έλλειψης στοιχείων. Για να εκτιμήσουμε όμως τη σημασία του καθώς και τη διαχρονική του εξέλιξη θα πρέπει να λάβουμε ύπόψη ότι κατ' αρχήν, ή όργάνωση της αγοράς στην Ελλάδα επέτρεπε τον καθορισμό των μισθών σε επίπεδα κάτω του όριακού προϊόντος της εργασίας. Το πλεονέκτημα του χαμηλού εργατικού κόστους, ανεξάρτητα από το άπόλυτο μέγεθός του, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960 ενισχύθηκε από το χαμηλό ρυθμό αύξησης των μισθών στην Ελλάδα σε σχέση με τις χώρες της Δυτικής Εύρώπης. Το 1969 οί μισθοί που πλήρωνε ή βιομηχανία ήταν κατά μέσο όρο 50 % χαμηλότεροι από το όριακό προϊόν. Τα τελευταία όμως χρόνια οί όροι αντίστράφηκαν. Συγκεκριμένα στην περίοδο 1969 - 73, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του λόγου μισθών προς προϊόν ήταν 1,9 % στην Ελλάδα, 0,2 % στην Ιταλία, 0,5 % στην Όλλανδία, -2,3 % στην Άγγλία, -2,4 % στην Κορέα και -1 % στην Ισπανία. Μετά το 1973 το συγκριτικό πλεονέκτημα του χαμηλού κόστους για την Ελλάδα μειώθηκε ακόμα περισσότερο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην περίοδο 1976 - 1978 το εργατικό κόστος ανά μονάδα προϊόντος αυξήθηκε κατά 20 % στην Ελλάδα έναντι 10 % στις χώρες της Κοινής Άγοράς¹.

1. Balassa, B., «An Advisory Report Prepared for the Centre of Planning and Economic Research» (KEPE), Athens, 1978.

Τὰ ποσοστά κέρδους διαφέρουν σημαντικά μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχείρησης. Τὸ 1969 ὑπολογίσθηκε ὅτι στίς μικρὲς βιομηχανίες (μέχρι 10 ἄτομα) οἱ τιμές ἐλάχιστα διάφεραν ἀπὸ τὸ ὀριακὸ τους κόστος, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ κέρδους τῆς μεσαίας βιομηχανίας ἦταν 30 % καὶ τῆς μεγάλης 104 %¹. Ἡ ψηλὴ προστασία καὶ ἡ ὀλιγοπωλικὴ διάρθρωση τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς, ἐπέτρεψαν τὸν καθορισμὸ τῶν τιμῶν σὲ ψηλὰ ἐπίπεδα. Αὐτὸ ἔκανε δυνατὴ τὴν προώθηση τῶν ἐξαγωγῶν μὲ ἔντονη, πολλὰς φορές, διαφοροποίηση τῶν τιμῶν μεταξὺ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀγορᾶς.

Μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπαμε πιὸ πάνω δὲν θέλαμε νὰ δώσουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες βιομήχανοι πραγματοποιοῦν πολὺ ψηλὰ κέρδη. Ὁ σχετικὰ μικρὸς ὄγκος παραγωγῆς τῶν περισσότερων μικρομεσαίων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἰδιαίτερα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ χαμηλὸ δείκτη ἀνακύκλωσης τοῦ ἀπασχολούμενου κεφαλαίου (ἴδιου καὶ δανειακοῦ) ἔχουν σὰν ἀποτέλεσμα, παρὰ τὰ ψηλὰ ποσοστὰ κέρδους, τὰ συνολικὰ κέρδη νὰ εἶναι σχετικὰ χαμηλά. Ἐπιπλέον, ἡ κάμψη τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ποὺ σημειώθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχει συμπίεσει τὰ ποσοστὰ κέρδους ἔχει ὀπωσδήποτε ἐπηρεάσει ἀρνητικὰ τὰ συνολικὰ κέρδη.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἔνταξη τῆς χώρας στὴν ΕΟΚ ἀλλάζει ριζικὰ τὸ «βίωτοπο» τῶν μεταποιητικῶν μονάδων καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τομέα μέσα σ' ἓνα ἔντονα ἀνταγωνιστικὸ περιβάλλον. Ἡ στρατηγικὴ ὁμως βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης ποὺ ἀκολουθήθηκε στὸ παρελθόν, ἐνῶ συνέβαλλε στὴν πραγματοποίηση ψηλῶν ρυθμῶν ἀνάπτυξης, δὲν δημιούργησε τίς ἀναγκαῖες συνθήκες γιὰ μιὰ περισσότερο αὐτόνομη καὶ ταχύρρυθμη ἀνάπτυξη στὸ μέλλον. Ὁ μεταποιητικὸς τομέας ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει περιορισμένη παραγωγικὴ βάση, μεγάλα κενὰ στὴν κάθετη ὀλοκλήρωση τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας τῶν διαφόρων κλάδων καὶ σύνθεση παραγωγῆς ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται ἱκανοποιητικὰ στὰ καταναλωτικὰ πρότυπα τῆς ἐγχώριας καὶ διεθνοῦς ἀγορᾶς. Ἐξάλλου, οἱ ὑπάρχουσες μονάδες παραγωγῆς δὲν ἀξιοποιοῦν πλήρως τοὺς διαθέσιμους πόρους. Ὁ βαθμὸς ἀποδοτικότητος στὴν παραγωγή ὑστερεῖ σημαντικὰ ἔναντι τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν, λόγῳ κυρίως ὀλιγοπωλιακῆς συμπεριφορᾶς, κακῆς ὀργάνωσης, ὑποαπασχόλησης τοῦ κεφαλαίου, ἐξοπλισμοῦ, καὶ ἔλλειψης ἐξειδίκευσης στὴν παραγωγή. Οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς φαίνεται νὰ εἶναι ἰδιαίτερα ἔντονες στὴ μεγάλη βιομηχανία. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἡ μεσαία βιομηχανία εἶναι περισσότερο ἀποτελεσματικὴ στὴ χρησιμοποίηση τῶν παραγωγικῶν πόρων σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα μεγέθη.

1. Νικολάου, Κ., «Οἰκονομίες Μεγέθους στὴν Ἑλληνικὴ Βιομηχανία», δ. π.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας προϋποθέτει πρῶτα ἀπ' ὅλα προσέλκυση μεγαλύτερου μέρους τῶν ἐπενδυτικῶν πόρων τῆς χώρας στὴ βιομηχανία. Γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐλεγχθοῦν τὰ κέρδη στοὺς τομεῖς ψηλῆς ἀποδοτικότητας κεφαλαίου ὅπως εἶναι ἡ ἀγορὰ γῆς, τὸ εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο κλπ. Πέρα ἀπ' αὐτό, ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ πλέον στοὺς χαμηλοὺς μισθοὺς ἀλλὰ στὴν καλύτερη ἀξιοποίηση τῆς ἐργασίας. Ἐπίσης δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὴ σπάταλη χρησιμοποίηση τοῦ κεφαλαίου — στίς ἐπενδύσεις δηλαδὴ μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ, γιὰ τὴν παραγωγή τῶν ἴδιων προϊόντων — ἀλλὰ στὴ συνεχῆ ἀνάπτυξη νέων προϊόντων καὶ στὴ συνεχῆ εἰσαγωγή καινοτομιῶν στὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση, στίς μεθόδους παραγωγῆς κλπ.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποὺ προηγήθηκε προέκυψε ἐπίσης ὅτι ἡ ἐνίσχυση τῶν δυνάμεων ὑγιοῦς ἀνταγωνισμοῦ — μέσα σ' ἓνα αὐστηρὰ καθορισμένο θεσμικὸ πλαίσιο — θὰ ἐλευθερώσει σημαντικὲς ἀναπτυξιακὲς δυνάμεις στὸ μεταποιητικὸ τομέα, ἱκανὲς νὰ διευρύνουν τὴν παραγωγικὴ βάση, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀποτελεσματικὴ ἀξιοποίηση τῶν πόρων καὶ νὰ προωθήσουν ἔτσι τὴν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας.